

Stockholms
universitet

Kriminologiska institutionen

Könsskillnader i lagföringsstatistiken 1840–2010

En studie om förändringar i nivåskillnaden i brott mellan kvinnor och män

Examensarbete för masterexamen i kriminologi, 30 hp

Kriminologi
Avancerad nivå
Vårterminen 2018
Robin Camenius

Innehållsförteckning

FIGUR- OCH TABELLFÖRTECKNING	III
SAMMANFATTNING.....	V
1. INLEDNING.....	1
2. SYFTE & FRÅGESTÄLLNING.....	2
2.1. Disposition.....	2
3. BAKGRUND: SVERIGE I FÖRÄNDRING	3
3.1. Den långa resan från agrarsamhälle till välfärdsstat	3
3.2. Kvinnors möjligheter och hinder	4
3.3. Strafflagarna och kriminalpolitiken	6
3.4. Om lagföringsstatistikens tillkomst och tillämpning	7
4. FORSKNINGSÖVERSIKT.....	8
4.1. Brottslighetens utveckling	8
4.1.1. Tillgreppsbrottens utveckling	9
4.1.2. Våldsbrottens utveckling	10
4.1.3. Sexual- och sedlighetsbrottens utveckling	11
4.2. Förändringar i nivåskillnaden i brott mellan kvinnor och män	12
4.2.1. Internationell forskning	12
4.2.2. Svensk forskning	14
5. TEORETISKA UTGÅNGSPUNKTER	15
5.1. Kvinnors frigörelse	15
5.2. Förändringar i samhällets reaktion mot brott.....	16
5.3. Problematisering och diskussion	17
6. OM UNDERSÖKNINGENS GENOMFÖRANDE	18
6.1. Material	18
6.1.1. Avgränsningar	19
6.1.2. Sammansättning av brottskategorier	19
6.1.3. Redovisningen av materialet	20
6.2. Förändringar i statistikföringen; kvalitet och jämförbarhet	21

7. BESKRIVNING OCH ANALYS	22
7.1. Hela perioden, 1840–2010.....	22
7.1.1. Tillgreppsbrott.....	22
7.1.2. Våldsbrott.....	23
7.1.3. Sexual- och sedlighetsbrott	25
7.2. En närmare analys	27
7.2.1. Tillgreppsbrott, 1840–1910.....	27
7.2.2. Tillgreppsbrott, 1970–2010.....	28
7.2.3. Våldsbrott, 1970–2010.....	29
7.2.4. Sexual- och sedlighetsbrott, 1860/1870 och 1940/1950.....	30
7.3. Slutsatser	32
8. DISKUSSION	33
8.1. Diskussion kring slutsatserna	33
8.1.1. Tillgreppsbrott.....	33
8.1.2. Våldsbrott.....	35
8.1.3. Sexual- och sedlighetsbrott	36
8.2. Vidare forskning	37
8.3. Avslutande reflektioner	38
9. LITTERATUR	39
10. BILAGOR	46
Bilaga 1. Källförteckning	46
Bilaga 2. Nyckeltal	47
Bilaga 3. Förteckning över brottskategorier	50

Figur- och tabellförteckning

Diagram 1. Lagföringar för stöld och misshandel 1845–2010	9
Diagram 2. Könsbrottskvoten för tillgreppsbrott 1840–2010.....	22
Diagram 3. Lagföringar för tillgreppsbrott efter kön 1840–2010.....	23
Diagram 4. Könsbrottskvoten för våldsbrott 1840–2010.....	24
Diagram 5. Lagföringar för våldsbrott efter kön 1840–2010.....	25
Diagram 6. Könsbrottskvoten för sexual- och sedlighetsbrott 1840-2010	26
Diagram 7. Lagföringar för sexual- och sedlighetsbrott efter kön 1840–2010.....	26
Tabell 1. Lagföringar för tillgreppsbrott efter kön 1970 och 1990–2010.....	28
Tabell 2. Lagföringar för våldsbrott efter kön 1970 och 1990–2010.....	29
Tabell 3. Lagföringar för sexual- och sedlighetsbrott efter kön och brott 1860/1870	30
Tabell 4. Lagföringar för sexual- och sedlighetsbrott efter kön och brott 1940/1950	31
Tabell 5. Källor efter nedslag (studerat år) och serie.....	46
Tabell 6. Lagföringar för vålds-, tillgrepps- & sexual- och sedlighetsbrott efter kön 1840–2010	47
Tabell 7. Könsbrottskvoten för tre tillgreppsbrott 1840–1910	47
Tabell 8. Lagföringar för tre tillgreppsbrott efter kön 1840–1910	48
Tabell 9. Könsbrottskvoten för fem tillgreppsbrott 1970 och 1990–2010.....	48
Tabell 10. Könsbrottskvoten för fyra våldsbrott 1970 och 1990–2010	48
Tabell 11. Befolkning i Sverige vart tionde år 1840–2010.....	49

”Att förbrytelser långt sällsyntare begås af kvinnor än af män, är en sedan gammalt känd sak. Orsakerna till detta förhållande äro flera. På grund af sin starkare utvecklade blygselkänsla uppfattar kvinnan vanligen djupare än mannen det förnedrande, skamliga i brottet och afhålles därigenom från dess begående. Hennes inskränkta verkningskrets och mera tillbakadragna samt äfven måttligare lefnadssätt utsätta henne i vida mindre grad än mannen för frestelser till brott; särskildt bortfaller för henne till stor del den bland männen så ytterligt vanliga orsak till brott, som ligger i missbruket af rusdrycker. Slutligen gör kvinnans saknad af fysisk styrka och — hvarför icke — äfven mod brottets utförande ofta svårare för henne än för mannen” (Widell, 1904: 202)

Sammanfattning

Årlig insamling av lagföringsstatistik inleddes 1830 i Sverige och har sedan dess varit en oundgänglig del av kriminologisk forskning om brott och straff. I denna studie undersöks könsskillnader i lagföringsstatistiken mellan 1840 och 2010, med särskilt fokus på förändringar i nivåskillnaden i brott mellan kvinnor och män.

Under 1970-talet kom en diskussion att föras om huruvida kvinnors frigörelse har lett till öknings i kvinnors brott enligt kriminalstatistik både i USA (Adler 1975, Simon 1975; 1976) och i Sverige (Knutsson 1978). Freda Adler, som populariserade denna frigörelsetes, menade att kvinnors brottslighet skulle komma att likna männens, även vad gäller våldsbrott. Medan debatten har fokuserat på utvecklingen sedan 1960, studeras frågan här ur ett historiskt perspektiv.

Granskningen av nivåskillnaden i brott har genomförts i en tudelad analys. Först behandlas den historiska utvecklingen över perioden 1840–2010 och sedan görs en mer detaljerad analys av olika kortare trender. Analysen tar fasta på kategorierna vålds-, tillgrepps-, samt sexual- och sedlighetsbrott och huruvida utvalda trender bör betraktas som en konsekvens av en generell beteendeförändring eller förändringar i samhällets reaktion mot brott.

Undersökningen visar att nivåskillnaden i brott mellan kvinnor och män varierar historiskt och över brottskategorier. De minskande könsskillnaderna i lagföringar sedan 1970-talet vid våldsbrott beror på en kraftigare ökning hos kvinnor än män, medan det vid tillgrepsbrott rör sig om både en ökning hos kvinnor och en minskning bland män. Sexual- och sedlighetsbrotten visar på en annan utveckling. Från att ha bestått av brott som kvinnor och män lagförs lika ofta för under 1800-talet, domineras den av männen under 1900-talets andra hälft.

Resultaten diskuteras i relation till huruvida lagföringsstatistiken speglar brottsutvecklingen eller samhällets reaktion mot brott, samt till att kvinnors låga lagföringsnivå kan innebära kraftiga relativa öknings, trots att det rör sig om en mindre ökning i absoluta tal jämfört med män. Den historiska blicken används för att problematisera förändringar i synen på olika brott men även hur teorier kan vara utformade att förklara en allt för avgränsad del av den långa berättelsen om brott och straff.

1. Inledning

Sverige har en lång tradition av att systematiskt samla in officiell kriminalstatistik. Redan 1830 började nationell rapportering av kriminalstatistik, efter inspiration från Frankrike (Widell 1904: 139–140). Ända sedan dess har statistiken varit uppdelad på kön, vilket möjliggör längre historiska serier över könsskillnader i brott och straff. Traditionellt sett har dock empiriska studier inom kriminologin fokuserat på mäns brottslighet, vilket också gäller för svensk del (Snare 1991: 27–28). Frances Heidensohn (1968) räknas som den första att rikta skarp kritik mot kriminologins ointresse av kvinnors brottslighet. Inte långt därefter kom kritik att riktas mot de teoretiska ramverk som ditintills konstruerats – inget av den moderna teoretiseringen hade på allvar tagit hänsyn till kvinnors lägre nivåer av brottslighet eller skillnader sett till vilka brottstyper kvinnor och män lagförs för (Harris 1977: 14–15).

Under 1970-talet kom dock en debatt att aktualiseras om huruvida kvinnors frigörelse skulle leda till en ökning i kvinnors brottsnivå. Med andra ord, skulle ett större deltagande i arbetslivet och ett utökat socialt och ekonomiskt handlingsutrymme innebära att kvinnors brottslighet skulle komma att likna männens? Tanken har en lång historia men populariserades av Freda Adler (1975) och Rita Simon (1975). De tecken på minskade könsskillnader i brott som Adler (1975: 252–253) pekade på, ansågs vara början på att kvinnor skulle komma att ta efter mäns höga brottsnivåer. Trots kritik mot slutsatsen blev frågan om nivåskillnaden i brott mellan kvinnor och män brinnande aktuell (Chesney-Lind 1986: 79–80). Småningom utkristalliserades en motsatt ståndpunkt som fokuserade på att de ökningarna som observerats inte var så framträdande som Adler och andra menade (se t.ex. Chesney-Lind, 1989).

För svensk del uppmärksammades bristen på forskning om kvinnors brott under sent 1970-tal (se t.ex. Knutsson 1978). Sedan dess har forskningsområdet växt genom närstudier av kvinnors brott (Tiby 1986) liksom sammanställningar av lagföringsstatistik i ett historiskt perspektiv (Knutsson 1990, Von Hofer 2011a). Trots detta saknas det en mer grundlig historisk beskrivning av utvecklingen av nivåskillnaden i brott mellan kvinnor och män utifrån lagföringsstatistiken sedan 1840-talet till idag. Tidigare forskning tenderar att studera enstaka brottstyper, i huvudsak misshandel och stöld. Härigenom försummas könsskillnader sett till andra brottstyper. Och då en kategorisering av brott förekommer görs detta utan en möjlighet att närmare granska olika trender. Denna undersökning är upplagd på så vis att inte upprepa dessa brister.

En utgångspunkt i denna studie är att den långa perioden 1840–2010 måste relateras till den omvälvande samhällsförändring som skett under perioden. Den historiska blicken kräver att vi ställer oss kritiska till hur teorier kan används, t.ex. för att förklara nivåskillnaden i brott mellan kvinnor och

män över mycket långa tidsspann. Därutöver blir det nödvändigt att diskutera vilka omständigheter – bortom en reell ökning eller minskning av brottsligheten – som har ett förklaringsvärde när vi begripliggör lagföringsstatistiken över långa perioder.

2. Syfte & frågeställning

Syftet med denna studie är att utifrån lagföringsstatistiken i Sverige från 1840 till 2010 på ett övergripande sätt beskriva och analysera könsskillnader, särskilt gällande nivåskillnaden i brott mellan kvinnor och män. Utvecklingen av lagföringar liksom förändringar i nivåskillnaden diskuteras utifrån huruvida utvecklingen kan betraktas som avhängig en generell beteendeförändring eller förändringar i samhällets reaktion mot brott. Med tanke på kriminologins böjelse att huvudsakligen studera män, ligger ett visst fokus i denna studie på utvecklingen bland kvinnor.

Den övergripande frågeställningen som styr studien är: *Vilka könsskillnader finns i lagföringsstatistiken i Sverige 1840–2010?* Frågan belyses genom att studera den långsiktiga utvecklingen av vålds-, tillgrepps- samt sexual- och sedlighetsbrott men även genom närmare granskning av olika trender som den långsiktiga utvecklingen pekar på. Den närmare granskningen möjliggör en mer detaljerad jämförelse mellan kvinnor och män, vilket i sin tur ger en större förståelse för könsskillnader i utvecklingen av specifika brottstyper.

2.1. Disposition

Undersökningen studerar en period av 170 år och anlägger därmed ett historiskt perspektiv. Med tanke på den samhällsförändring som skett under perioden anser jag viktigt att ge en bild av samhällsutvecklingen. Bakgrunden har därför placerats tidigt i texten. Här presenteras kortfattat materiella och sociala förändringar under perioden, kvinnors möjligheter och hinder i denna utveckling liksom den straffrättsliga utvecklingen samt en diskussion kring lagföringsstatistikens tillkomst och tillämpning.

Därefter följer en forskningsöversikt som tar upp dels brottslighetens utveckling och dels såväl internationell som svensk forskning om förändringar i nivåskillnaden i brott mellan kvinnor och män.

I avsnittet om undersökningens teoretiska utgångspunkter behandlas två ståndpunkter som rör förklaringar till förändringar i nivåskillnaden i brott över tid. Därefter behandlas undersökningens genomförande. Här beskrivs materialet och kodning av brottskategorier liksom förändringar i statistiken och andra problem med att studera långa tidsspann.

Sedan följer analysen. Den första delen är översiktlig och skildrar den långsiktiga utvecklingen av lagföringar men även kvoten män/kvinnor (könsbrottskvoten) vid respektive brottskategori. Den andra delen granskar närmare olika trender som den första delen visade på. Analysens slutsatser problematiseras i textens sista stora avsnitt: diskussionen.

Bland bilagorna finns en förteckning över alla källor som har använts men också en rad tabeller som placerats här av läsvänlighetsskäl.

3. Bakgrund: Sverige i förändring

Materialet täcker perioden 1840–2010. Att studera ett en så lång period är i praktiken inte särskilt svårt då äldre officiell statistik idag finns digitaliserat och är lättillgängligt. Statistiken kan, som i denna text, beröra antalet lagföringar för olika brott. Men vad visar kriminalstatistiken inte? Frågan är central för detta avsnitt och anledningen är mycket enkel – dagens samhälle skiljer sig från det som fanns under t.ex. 1800-talets mitt. En omfattande redogörelse finns det inte plats för och penseldragen är därför breda. Fokus ligger på samhällsförändring i bred mening och materiella liksom sociala förutsättningar för kvinnor. Även den straffrättsliga och kriminalpolitiska utvecklingen behandlas kortfattat och avslutningsvis diskuteras lagföringsstatistikens historia och olika sätt att tolka statistiken.

3.1. Den långa resan från agrarsamhälle till välfärdsstat

Ett sätt att synliggöra den omfattande samhällsförändring som skett sedan 1800-talet är genom att se på befolkningsökningen. Vid 1830-talet var den totala folkmängden tre miljoner, kring sekelskiftet 1900 strax över fem miljoner och 2017 över tio miljoner. Den oavbrutna befolkningsökningen under 1800-talet var en konsekvens av att både barnadödligheten och annan dödlighet sjönk (Nilsson 2003: 38). Under 1800-talet sker också en rad viktiga och omfattande samhälleliga förändringar. För det första innebar en övergång från agrart samhälle till ett industrialiserat samhälle omkring 1870 en ekonomisk och social omdaning av hela samhällskroppen. För det andra växer den moderna statsapparaten fram, vilket innebar en mer enhetlig och byråkratiserad, jämfört med en tidigare lokal och konfliktlösningorienterad, rättskipning i samhället (Österberg 2002: 16–19). För det tredje skedde en stor befolkningstillväxt i städer till följd av inflyttning från landsbygden (Nilsson 2003: 207ff).

Dessa skeenden antyder en central skillnad mellan det agrara och det industrialiserade samhället, nämligen att en mycket stor andel av befolkningen var bunden till jordbruksproduktionen på landsbygden i agrarsamhället. Vid 1870 var t.ex. 72 % av befolkningen knuten till

jordbruksproduktionen och 15 % till industri och hantverk, medan för 1900 var motsvarande siffror 55 % och 28 %, och för 1940 34 % och 38 % (SCB 1969: 82). Den allt mer byråkratiserade rättsskipningen i landet kan ställas i kontrast till de tidigare häradsrätterna på landsbygden, som i regel bestod av jordbrukare från orten (Nilsson 2003: 61, 145–147) och därför kan anses ha varit långt mer förankrad i lokala sociala relationer jämfört med idag. Industrialiseringsprocessen innebar på detta vis en rad sociala, rättsliga och ekonomiska förändringar. Inte minst innebar den på sikt förbättrade levnads- och arbetsvillkor generellt. Den ökande befolkningen i städerna och förändrade produktionsförhållanden, innebar också ett ökande deltagande i arbetslivet bland kvinnor men som på grund av en större bundenhet vid hemmet inte hade samma möjligheter som män att anpassa sig efter arbetsmarknaden (Nilsson 2003: 188–189, 215–217).

En parallell utveckling är framväxten av nykterhets-, arbetar-, och frikyrkorörelser under slutet av 1800-talet (Edman, 2015: 40–42) och det är mot bakgrunden av dessa ”folkrörelser” som alkoholregleringen via motbokssystemet tillkommer under perioden 1917–1955 (Lenke 1983: 54). 1900-talets första decennier ser också en betydande demokratisering – så ersätts den graderade rösträtten med allmän rösträtt 1919 (Hirdman 2003c: 205). Den internationella depressionen under 1930-talet bidrog till tankar om statens skyldighet att försäkra befolkningens välfärd genom sociala och ekonomiska trygghet (Åmark 2005: 61, 65ff). Härmed lades grunden för det svenska folkhemmet, och under de kommande decennierna växer den svenska välfärdsstaten fram. Men vilka möjligheter och hinder fanns generellt för kvinnor i dessa skeenden? Nästa avsnitt försöker belysa några aspekter av svaret på den frågan.

3.2. Kvinnors möjligheter och hinder

Kvinnor har historiskt sett varit socialt, politiskt och ekonomiskt underordnade (Hirdman 2003a: 21–22). En uppdelning kan här göras mellan å ena sidan en institutionell underordning reglerad genom lag eller praktik, och å andra sidan en ideologisk, via föreställningar om manlighet och kvinnlighet och deras respektive samhälleliga roller (Åmark 2005: 26). På den institutionella sidan har Marja Taussi-Sjöberg (2003: 68) påpekat att ogifta kvinnor sedan 1600-talet och långt in på 1800-talet ansågs varken myndiga eller förmögna att själv förvalta sin ekonomi, samt att systrar ärvde mindre än bröder. Den institutionella underordningen innebar därmed en sårbarhet, både på ett rättsligt och ekonomiskt plan. Ett uttryck för kvinnors ekonomiska sårbarhet under andra hälften av 1800-talet finns t.ex. i det att en större andel kvinnor än män frihetsberövades för lösdriveri på grund av utebliven

betalning¹ (Taussi-Sjöberg 1981: 100). Under 1800-talet sker dock vissa förbättringar vad gäller kvinnorrättsfrågor. Hustrumisshandel kom t.ex. att bli en fråga för lag och rätt från att ha tidigare behandlats inom den kyrkliga sfären. En i sammanhanget betydelsefull lagändring sker år 1861, då våld mellan makar kriminaliseras (Cronberg 2011: 61–62).

I mer allmänna ordalag hade agrarsamhället en stark kollektiv prägel jämfört med det moderna samhället i det att sociala relationer var starkt knutna till lokalområdet, hushållet och familjen (Nilsson 2003: 67). Av den anledningen betraktas agrarsamhället som präglad av en stark social kontroll i kriminologisk forskning (se t.ex. Sarnecki 2007: 346ff). Kvinnors och mäns roller var inom denna kontext åtskilda såtillvida att männen antogs stå för ekonomiska och juridiska beslut som berörde hushållet medan kvinnor ansvarade för dess ”inre verksamhet” (Nilsson 2003: 74ff). 1800-talet präglades också av en mer sträng syn på sexualitet jämfört med idag. Av stor betydelse för att förstå utvecklingen av sexual- och sedlighetsbrott sedan denna tid är t.ex. att olika former av utomäktenskaplig sexuell aktivitet var straffbart under 1800-talet, vilket Taussi-Sjöberg menar hängde samman med en sedan 1600-talet sträng syn på religion och sexualitet (2003: 63). Enligt Nilsson (2003: 76–80) var en konsekvens av denna samhällsmoral de, fram till 1800-talets slut, hårda straffen för barnamord och fosterfördrivning, brott som i regel bara kvinnor lagfördes för.

Decennierna kring 1900 öppnades kvinnors möjligheter på den allt mer industrialiserade arbetsmarknaden samtidigt som mycket arbete inom hemmet ansågs tillhöra kvinnans roll och förblev obetalt arbete (Wikander 2006: 79 88–89). Detta fortsatte också senare, varför Hirdman (2003c: 209–210) menar att tiden mellan 1930 och 1960-talet kännetecknades av ett ”husmoderskontrakt”, med vilket avses en samhällsmodell där den gifta modern fostrade barnen medan männen stod för den politiska makt som säkrade de tidigares välfärd. Hirdman menar vidare att denna period ersattes av ett ”jämställdhetskontrakt” från 1970-talet och framåt, en modell som istället, åtminstone i teorin, förutsätter lika villkor på arbetsmarknaden (ibid: 214–217).

Denna korta genomgång visar att kvinnors roll historiskt och under processer av industrialisering och demokratisering har varit underordnad genom institutionella, ekonomiska och sociala förhållanden. Samtidigt som kvinnors möjligheter och deltagande i arbetslivet har förbättrats har det obetalda arbetet i hemmet fortgått långt in på 1900-talet. En parallell utveckling har gällt en övergång från en sträng samhällsmoral kring utomäktenskapligt sexuellt umgänge till ett samhälle med en tro på ett

¹ Den som saknade arbete kunde dömas till lösdriveri, vilket vittnar om uppfattningen att individens frihet var avhängig hennes arbetsmässiga bidrag (Abukhanfusa 1987: 138).

”jämsällhdhetsktrakt”. Sammantaget kan också sägas att kvinnors frigörelse bör betraktas ur ett mycket långt historiskt perspektiv (jmf. Adler 1975).

3.3. Strafflagarna och kriminalpolitiken

Vid studiet av brott och straff genom tiderna måste en stor betydelse tillmätas strafflagarna. Tre stycken har varit i kraft; 1734 års lag som innehöll straffbara gärningar (Missgärningsbalken) och bestämmelser om påföljder (Straffbalken); 1864 års strafflag samt Brottsbalken (BrB) från 1965. Generellt kan sägas att det under 1800-talet sker en övergång från de sedan medeltiden dominerande döds-, kropps- och skamstraffen till frihetsstraff (Andersson & Nilsson 2009: 32). Exempelvis innebar 1734 års lag att omkring 70 brott kunde leda till dödsstraff, 7 till fängelse och 22 till svältstraff (s.k. ”fängelse vid vatten och bröd”) (Häthén 2004: 164–165). Samtidigt kan detta ge en något missvisande bild av helheten eftersom dessa straff var avsedda för de grävsta brotten. Böter har nämligen varit den mest använda påföljden, vilket speglar det faktum att de flesta lagföringar har gällt lindrigare brott och förseelser (von Hofer 2011a: 150). Av betydelse för övergången till frihetsstraff hade 1864 års strafflag, som jämfört med den tidigare strafflagen representerade en sekulariserad uppsättning lagar som innehöll mer precisa formuleringar och snävare gränser för påföljdsbestämning (Strahl 1970: 29). Strafflagen representerar på så vis också en kulminering av övergången från lokalt förankrad rättsskipning till en statligt och mer byråkratiserad rättsskipning som behandlades ovan.

År 1965 trädde Brottsbalken (BrB) i kraft. Den sedan årtionden förberedda strafflagen betonade långt mer än tidigare behovet av individualpreventiva hänsynstagande i straffandet av lagöverträdelser (Andersson & Nilsson 2009: 106). Samtidigt kom juridisk och annan kritik att under 1970-talet riktas mot rättsväsendets betoning på att genom vård och behandling minska återfall i brott (Brå, 1977) men även mot fängelset och dess skadliga effekter (Bondesson 1974). I det kriminalpolitiska fältet på 1970-talet växte brottsoffret fram som en central gestalt (Tham 2011: 23–25), en utveckling som kan ses mot bakgrunden av en mer frigjord syn på sexualitet under 1960-talet och kvinnors ökade delaktighet i det offentliga rummet, men även en debatt om mäns våld mot kvinnor (Cronberg 2002: 40–42, Tham 2011: 44–45). I en analys av den svenska kriminalpolitiken sedan 1965 pekar Tham (2018) på flera trender inom fältet fram sedan dess; dels ett minskande inflytande av experter till förmån för politiker, dels från optimism till pessimism i möjligheterna att genom behandling hindra fortsatt brottslighet men också från ett återhållsamt straffande till att allt mer se straffande som lösningen på brottslighet.

Sett ur ett historiskt perspektiv har straffrättsliga tendenser förändrats mycket. Strafflagarna kan därmed ses som en produkt av samtida sociala omständigheter, men också som resultat av förändrade

föreställningar om brottsligheten och dess orsaker, liksom på vilket eller vilka sätt som brottsligheten kan eller bör åtgärdas. Vilka handlingar som anses brottsliga eller annars klandervärda är också avhängigt samhällsdebatt och föreställningar om kvinnor och män och deras eventuella könsroll(er). Att samhällsförändring i bred mening också innebär förändringar i brott och straff i olika tider, är en utgångspunkt i denna studie. Dessa insikter tar vi nu med oss när vi går från den historiska bakgrunden till att behandla lagföringsstatistikens tillkomst och vad den kan anses vara ett lämpligt mått på.

3.4. Om lagföringsstatistikens tillkomst och tillämpning

Ända sedan insamlingen av lagföringsstatistik började i Sverige under 1830-talet har den utgjort en central del av kriminalstatistiken samtidigt som andra källor till att studera brott och straff har tillkommit. Redan den tidiga kriminalstatistiken i såväl Frankrike som Sverige konstaterade att kvinnors andel av lagföringar var mindre än männens men också att brottsligheten var relativt stabil från år till år (Quetelet 1842: 95–96, Widell 1904: 202). Den senare upptäckten innebar att kriminalstatistiker på goda grunder kunde uttala sig om brottslighetens nivå under det kommande året, något som kom att ifrågasättas först i och med att världskrigen rubbade brottslighetens relativa stabilitet (Aebi & Linde 2016: 3). Men frågan är vad lagföringsstatistiken är ett mått på, och om det kan anses vara ett lämpligt mått på brottsnivån och dess utveckling. Det finns inget enkelt svar på denna problematik eftersom en rad faktorer komplicerar bilden. Centralt är att varje lagföring är en produkt av en social och rättslig händelsekedja – från det att brottet begås och upptäcks till att åtal väcks och till att en domstol finner en person skyldig. Det är olika förändringar och mätproblem i denna händelsekedja som Torsten Sellin syftar på i sina bevingade ord: ”(d)ue to a number of variable elements represented by changes in administrative policies and efficiency, *the value of a crime rate for index purposes decreases as the distance from the crime itself in terms of procedure increases* (1931: 346, kursiv i original).

Händelsekedjan och den rättsliga processen innehåller dessutom problem, t.ex. att det skiljer sig hur svårt det är att bevisa skuld vid olika brottstyper (Widell 1904: 152) eller att upptäcktsrisken är olika hög vid olika typer av brott (Von Hofer 2011b: 220). Detta gör det svårt att anta att lagföringsstatistiken ger en riktig bild av brottslighetens faktiska utveckling. Därutöver kan minskningar i lagföringsstatistiken bero på förändringar i domstolarnas resurser och vilja att beivra en viss brottstyp (se t.ex. Widell 1904: 184) och ökningarna på förändringar i rättsväsendets insatser (t.ex. utvidgad polisiär verksamhet) som innebär att fler personer blir lagförda jämfört med tidigare (Cohen 1979: 357–358). Dessa faktorer innebär dels att den faktiska omfattningen av olika brottstyper kan underskattas olika mycket, dels att förändringar i hur rättsväsendet bemöter brott kan lämna sitt avtryck i statistikens utveckling. Medan lagföringsstatistiken enligt det nyss sagda kan anses ett

olämpligt mått på brottsnivån har Hanns Von Hofer (2003: 163) påpekat att den ändå är användbar i studiet av *trender* över längre perioder. Positionen grundas på antagandet att alla som lagförs i en rättsstat har funnits skyldiga genom en grundlig juridisk process och att det därför finns ett direkt samband mellan antalet lagföringar och antalet brottsliga handlingar (Von Hofer 2000: 58).

En utgångspunkt för denna studie är att beskrivningar och tolkningar av lagföringsstatistikens utveckling måste ta hänsyn till denna problematik och att statistiken är ett mått på både brottsligheten, d.v.s. beteende, men även på förändringar i samhällets reaktion mot brott. Detta gäller inte minst då denna studie har ett historiskt perspektiv, vilket möjliggör att se hur brottsliga definitioner förändras över långa perioder, liksom vilka (t.ex. kvinnor/män) som lagförs för vilka brottstyper i olika tider. Denna problematik mellan beteende och reaktion återspeglas också i nästa avsnitt, då vi ser närmare på forskningen kring brottsutvecklingen och förklaringarna till den.

4. Forskningsöversikt

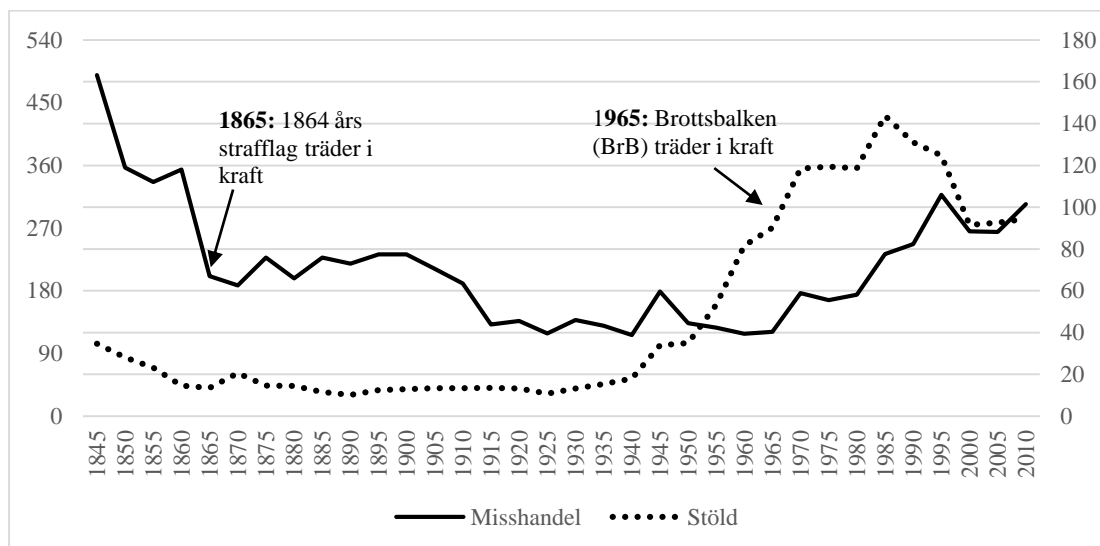
I detta avsnitt behandlas två områden som har stor betydelse för undersökningen. Först ut är forskning om den allmänna utvecklingen av de tre brottskategorier som studeras, tillgrepps-, våldsbrott och sexual- och sedlighetsbrott. Sedan presenteras såväl internationell som svensk forskning om nivåskillnaden i brott mellan kvinnor och män.

4.1. Brottslighetens utveckling

Stor betydelse för den svenska forskningen om brottslighetens utveckling kan tillmätas kriminologen Hanns von Hofer som i verket *Brott och straff i Sverige* sammanställt svensk lagföringsstatistik, i huvudsak gällande stöld- och våldsbrott sedan 1830. För att på ett översiktligt vis ge en bild av stöld- och våldsbrottslighetens utveckling har diagram 1 konstruerats utifrån detta material².

² Databasen finns tillgänglig på <https://www.criminology.su.se/forskning/forskningsprojekt/von-hofers-databas>

Diagram 1. Lagföringar för stöld och misshandel 1845–2010

Lagföringar för stöldbrott (vänster y-axel) och misshandel, vart femte år 1845–2010. Standardiserat för 100 000 av befolkningen. Stöld avser BrB 8 kap, dock ej rån. Källa: von Hofer (2018).

Tre utmärkande drag i diagrammet lyfts här fram. För det första ser vi en skillnad i nivå mellan perioderna 1845–1865 och 1865–1940 gällande lagföringar för både stöld och misshandel. För det andra stiger antalet lagföringar för stöldbrott kraftigt under efterkrigstiden. Slutligen kan noteras en hög nivå av misshandel under 1800-talets mitt och en kraftig ökning av lagföringar för våldsbrott sedan omkring 1965. I de följande ges en kortfattad bild av förklaringarna till denna utveckling.

4.1.1. Tillgreppsbrottens utveckling

Forskningen om tillgreppsbrottens utveckling under 1800-talet visar att dåliga skördar och andra ekonomiska kriser hade stor betydelse för stöldbrottslighetens omfattning fram till omkring 1870 (Hellstenius 1871: 103, Knutsson 1985). En anledning till att dessa faktorer minskar i betydelse efter 1870 kan vara allmänt förbättrade levnadsförhållanden som i sin tur minskade den nödbaserade stöldbrottsligheten (Knutsson 1985: 102). Samtidigt finns en rad tecken på att tillgreppsbrotten ansågs mindre allvarliga ju längre in på 1800-talet vi rör oss. Inte minst kan detta synas i strafflindringar för dessa brott (Von Hofer 2011a: 83ff) men även i välfärdsinsatser som syftade till att minska armod (Sundin 1976: 269, 289–292). Forskningen ger därmed en delad bild. Å ena sidan är utvecklingen en följd av minskning i brottsligheten, å andra sidan av en förändrad syn på hur allvarliga tillgreppsbrotten ansågs över tid. Denna tudelade bild är central i förhållande till denna studie eftersom det påvisar hur lagföringsstatistiken kan spegla både beteende och reaktion.

Ser vi istället till den kraftiga ökningen av stöldbrottsligheten under efterkrigstiden, kan först sägas att det är ett internationellt fenomen vilket också gäller den efterföljande minskningen från 1985 (Von Hofer & Tham 2010: 412–417, Aebi & Linde 2010: 272). Den mest framstående förklaringen till

ökningen har fokuserat på förändringar i tillfällesstrukturen, d.v.s. strukturella förändringar i möjligheterna att begå brott, främst att tillgripa varor och liknande (Cohen & Felson 1979). Förändringarna hänger samman med den stora spridning av varor i det moderna industrialiserade samhället, som tillsammans med en minskad social kontroll kan svara för utvecklingen under efterkrigstiden (Sarnecki 2007: 343–350). Förklaringsmodellen tar därmed sikte på att utvecklingen speglar en motsvarande ökning i stöldbrott, en tolkning som har använts i det svenska fallet och får stöd av forskningen (se t.ex. Persson 1975, Norström 1988). Detsamma gäller minskningen sedan 1985. Här antas minskningen bero på en motsvarande ökning i säkerhetsåtgärder som försvårar bil- och andra tillgreppsbrott (Farrell m.fl. 2014: 458ff).

Genom att lyfta fram förklaringar till den långsiktiga utvecklingen av tillgreppsbrott läggs grunden till att studera detta närmare utifrån könsskillnader. En central fråga är därmed hur denna utveckling ser ut när vi granskar den med fokus på nivåskillnaden i brott mellan kvinnor och män. De förklaringarna vi har sett i avsnittet visar också på vikten av att i denna granskning diskutera utvecklingen i förhållande till å ena sidan brottsomfattningen, å andra sidan förändringar i synen på dessa brott. Denna spänning är minst lika viktig att minnas när vi nu vänder oss till utvecklingen av lagföringar för våldsbrott.

4.1.2. Våldsbrottens utveckling

Ur ett mycket långt historiskt perspektiv har det dödliga våldet i Sverige minskat mellan 1500 och 1800-talet (Kaspersson 1999: 119, se även Eisner 2001, Gurr 1981). Detsamma kan sägas om våldsbrotten i allmänhet från 1845 och framåt, vilket avspeglas i de minskande antalet lagföringar för misshandel i diagram 1. Den långsiktiga utvecklingen av våldsbrott har utifrån ett civiliseringsperspektiv förklarats genom dels att institutioner disciplinerar och civiliserar individer uppifrån (Österberg 1992: 75), dels att relationer mellan individer över tid har kommit att präglas av en större empati men även en ökad impuls kontroll och minskad tolerans för våld i allmänhet (Söderberg 1993: 247–257, se också Kaspersson 1998: 88–91).

När det kommer till förklaringar till våldsutvecklingen bör ytterligare två faktorer nämnas. Den första gäller det nära samband som funnits mellan våldsbrotten och alkoholkonsumtionen, vilket Leif Lenke (1990:136ff) har visat för perioden 1870–1984. Detta samband svarar för en stor del av minskningen av lagföringar för misshandel sedan 1850-talet, en tolkning som alltså tar fasta på att diagram 1 fram till efterkrigstiden ger en riktig bild av våldsbrottens utveckling (se också Von Hofer 2006: 199–201). Den andra behandlar förändringar i den sociala innebörden av våldsamma handlingar över tid. Kaspersson (1999: 199–200) menar t.ex. att våld har blivit en mindre accepterad social handling,

vilket bredare definitioner av våldshandlingar, men också avskaffandet av olika kropps- och dödsstraff, är tecken på. I regel studeras dock misshandel eller mord och dråp som indikatorer på våldsutvecklingen. Den mer breda våldsbrottskategorin i denna studie öppnar för att se en delvis annan utveckling.

De allt mer breda definitioner av ”våld” kan innebära att en ökning i statistiken beror på denna definitionsförskjutning snarare än en reell ökning i våldsbrott, t.ex. genom förändrade anmälningsrutiner³ (Von Hofer 2006). Utöver en sådan förändring i synen på våld kan framföras att kontroller mot alternativa datakällor (sjukvårdsstatistik och offerundersökningar) visar att våldsbrotten ligger relativt stabilt under denna tid (se t.ex. Estrada 2006). Det är mot denna bakgrund som det i denna studie antas att våldsutvecklingen sedan 1970 delvis begripliggöras genom förändringar i den sociala och formella synen på, och hanteringen av, våldsamma handlingar.

4.1.3. Sexual- och sedlighetsbrottens utveckling

Den brottskategori som har förändrats mest sett till de brottstyper som den innefattar, är i denna studie sexual- och sedlighetsbrotten. Att beskriva forskningen om dessa brott och utveckling enligt lagföringsstatistiken är därför svårt, men kan förenklas genom en uppdelning mellan 1800- och 1900-tal. Gällande 1800-talet har forskningen tagit fasta på två saker; dels de brott som i regel endast kvinnor lagförts för (barnamord och fosterfördrivning), dels en rad brott mot utomäktenskaplig sexualitet. Enligt historikern Eva Bergenlöv (2002) bör båda dessa frågor begripliggöras i förhållande till äktenskapets centrala roll i samhällsordningen under 1600 och 1700-talen och som bestod in på 1800-talet. Den stränga samhällsmoralen kring religion och sexualitet och att äktenskapet sågs som norm kom att innebära en mycket sträng syn på all utomäktenskaplig sexualitet. Bergenlöv menar vidare att det faktum att barnamord och fosterfördrivning begicks av unga och ogifta mödrar tyder på att de begick dessa brott för att undgå skammen av utomäktenskapligt sexuellt umgänge (ibid: 254–255). Det är mot denna bakgrund som brottstyper som barnamord och fosterfördrivning i denna studie ses som exempel på brott mot sedlighet och sexualitet snarare än som våldsbrott.

Som redan antytts förändras brottstyperna inom brottskategorin under periodens gång. Dels försvinner de olika brotten mot utomäktenskaplig sexualitet ju längre in på 1900-talet vi rör oss, dels framträder allt mer sexualbrott av våldsam karaktär (t.ex. våldtäkt, sexuellt tvång m.m.). Bland de senare har utvecklingen för våldtäkt legat relativt stabilt mellan 1842 och 1930, för att sedan öka

³ Gällande sådana förändringar vid ungdomsvåldet under 1980 och 1990-talen, se Estrada (1999).

mycket kraftigt fram till 2000, en ökning som sannolikt har att göra med att mörkertalet minskar till följd av en ökande uppmärksamhet kring våldtäkt och möjligen en i flera etapper utvidgad juridisk definition av våldtäkt (se Von Hofer 2000: 81–87). Ett centralt problem är i sammanhanget att grova sexualbrott förknippas med stora mörkertal, vilket i sin tur innebär att utvecklingen av både lagföringar och annan kriminalstatistik kan vara en spegling av förändringar i anmälningsbenägenheten. Inte minst gäller detta i en genomgång av anmälningar för olika sexualbrott 1950–1994 som Brottsförebyggande rådets genomfört (1996). Vid sidan av våldtäkt är sexuellt tvång, blottning och sexuellt ofredande de brott som i huvudsak utgör denna antalsmässigt lilla brottskategori (ibid: 102–110). Genomgången visade på en U-kurva mellan 1960 och 1980, där ökningen från 1980 till stor del antas bero på en större uppmärksamhet kring mäns våld mot kvinnor i samhällsdebatt och de förändringar i anmälningsbenägenhet som detta föranlett (ibid.).

Sammantaget kan sexual- och sedlighetsbrotten med fördel delas in i dels brott mot utomäktenskaplig sexualitet och dels sexualbrott av mer våldsamt art, främst riktad mot kvinnor. Därutöver består brottskategorin av en rad brottstyper som antas ha ett stort mörktal vilket försvårar tolkningar av utvecklingen som en konsekvens av beteendeförändringar. Ur ett historiskt perspektiv blir därmed utvecklingen av lagföringar intressanta primärt i relation till förändringar i samhällets reaktion mot dessa brott, t.ex. genom att brottstyper försvinner över perioden.

4.2. Förändringar i nivåskillnaden i brott mellan kvinnor och män

I denna del av forskningsöversikten ser vi först till internationell och sedan svensk forskning om könsskillnader i brottslighet, i synnerhet avseende förändringar i nivåskillnaden i brott mellan kvinnor och män.

4.2.1. Internationell forskning

Forskningen om nivåskillnaden i brott mellan kvinnor och män blev särskilt aktuell under 1970-talet då Adler (1975) pekade på att kvinnors brottslighet ökade till följd av förbättrade sociala och ekonomiska förutsättningar. Den empiriska grunden för debatten rör den ökning av kvinnor som arresteras i USA under 1960 och 1970-talen, som främst gällde lindrig stöldbrottslighet men även dödligt våld (Simon 1976: 37–38). Medan Adler (1975: 252–253) antog att kvinnors brottslighet skulle komma att helt ”emulera” mäns brottsmönster även vad gäller våldsbrott, ansåg Simon (1976: 46) att ökningarna endast skulle ske vad gäller tillgreppsbrott.

I ljuset av denna diskussion har en omfattande forskning om nivåskillnaden mellan kvinnors och mäns brottslighet gjorts i USA. Där har Burcart och Noblit (1976) visat att kvinnors andel av

arresteringar ökat mellan 1960 och 1970. De kunde också visa att både tillgrepps- och våldsbrott ökade bland kvinnor, varför de menar att "women may not become less violent as they become emancipated, but possibly will become just as violent as men" (ibid: 656). Att tillgreppsbrotten ökade bland kvinnor, visade även O'brien på för perioden 1960–1995 men fann inget stöd för att kvinnors andel av allvarliga våldsbrott hade fortsatt att öka (1999: 112–113). Ökningen av kvinnors andel av framförallt tillgreppsbrott är därmed konstaterat när det gäller arresteringar i USA, men det är en problematisk fråga hur dessa resultat ska tolkas eftersom det inte kan uteslutas att utvecklingen speglar rättsväsendets insatser snarare än en generell förändring i beteende bland kvinnor.

I och med att kriminalstatistiska metoder för att studera brottslighetens olika sidor utvecklades, framträdde en annan bild av utvecklingen via självrapporteringsdata. Sådana alternativa datakällor har använts för att avgöra huruvida kvinnors ökande andelar av vålds- och tillgreppsbrott utgör en generell beteendeförändring eller om det istället handlar om s.k. net-widening, d.v.s. en utvidgning av den formella, straffrättsliga repressionen (Cohen 1979: 346–347). Så fann Steffensmeier och Streifel (1992: 92, 95–97) att ökningar i kvinnor som arresterats för tillgreppsbrott mellan 1960–1985 berodde på förändringar i den formella kontrollen snarare än en generell beteendeförändring. Samma resultat har visats vad gäller våldsbrott, där nivåskillnaden i brott mellan kvinnor och män har legat stabilt enligt alternativa datakällor (Lauritsen m.fl. 2009: 389, Steffensmeier m.fl. 2005: 387ff; 2006: 93–94). Dessa studier har också pekat på vikten av att ta hänsyn till utvecklingen bland männen eftersom en ökning eller minskning bland männen ger utslag hos kvinnor (se t.ex. Rennison 2009: 185). Av denna anledning diskuteras i denna studie nivåskillnaden inte endast som ett resultat av utvecklingen hos kvinnor utan också i förhållande till männens brottsutveckling enligt lagföringsstatistiken. Studierna visar också på värdet i att förstå utvecklingar i förhållande till alternativa datakällor, varför forskning som använt annan kriminal- eller annan statistik än lagföringar används i diskussionen för att problematisera utvecklingen som materialet visar på.

Boritch och Hagan (1990) anlade ett historiskt perspektiv på nivåskillnader mellan kvinnor och män i en studie om arresteringar 1859–1955 i Toronto. Det långa tidsspännet ger en bild av kraftiga minskningar i både vålds- och tillgreppsbrott över hela perioden, men också av ett påfallande liknande mönster mellan kvinnor och män – även om nivåskillnaden genomgående är stor (ibid: 574–587). Resultaten går därmed emot tesen att kvinnors frigörelse genom ett större deltagande på arbetsmarknaden skulle innebära en ökning i brott. Istället lyfter författarna fram att en parallell utveckling som hindrar denna brottsökning är en ökning i den informella sociala kontrollen som riktats mot kvinnor (ibid: 591–595). Studien är en av få som anlägger en historisk ansats till frågan om könsskillnader i brott, en ansats som har fördelar som är av betydelse också för denna studie. Dels

kan ett längre perspektiv synliggöra längre trender som lätt misstolkas i en granskning av kortare perioder, dels ger statistiken en bild av både brottsligheten och av rättsväsendets insatser.

4.2.2. Svensk forskning

Forskningen om kvinnor och brott har tagit fart i Sverige sedan slutet på 1970-talet. I samband med att frågan om relationen mellan kvinnors frigörelse och brottslighet uppmärksammades genom Adlers (1975) *Sisters in Crime*, genomförde Johannes Knutsson (1978) en översiktlig studie av kvinnors andelar av lagföringsstatistiken 1856–1975. Denna utveckling kan liknas vid en U-kurva; förhållandevis höga andelar brott under 1800-talet, en lägre nivå fram till världskriget och sedan dess en ökning under efterkrigstiden som i huvudsak består av lagföringar för lindrigare stöldbrott (ibid: 62–64). Ur ett historiskt perspektiv tycks därmed kvinnors frigörelse inte leda till en oavbruten ökning av kvinnors andelar av lagföringar sedan 1800-talet givet att frigörelsen är en historisk process som pågått sedan dess. Medan studien lade en viktig grund för kunskapen om kvinnors andelar av lagföringar, saknar den en beskrivning och diskussion om brottstyper bortom vålds- och stöldbrott, t.ex. avseende sexual- och sedlighetsbrottens utveckling.

Drygt tio år senare arrangerade Brottsförebyggande rådet en konferens med temat kvinnor och brott. För svensk del var konferensen viktig då den uppmärksammade frågan och det dåvarande forskningsläget (Snare 1991: 27). Bland de artiklar som lyfte fram lagföringsstatistik kring kvinnor fanns Knutsson (1990), som genom att också granska det senaste årtiondet kunde visa att kvinnors andel av våldsbrott ökat och att andelen av tillgreppsbrotten har fortsatt att öka. Samtidigt bör det betonas att kvinnors låga nivåer innebär att relativt små ökningar kan ge stor skillnad i kvoten män/kvinnor av olika brottskategorier. Israelsson (1990) studerade istället dels ett tvärsnitt av 1984 års lagföringsstatistik, dels en jämförelse mellan 1966 och 1988. Gällande 1984 var snatteri en större andel av kvinnors tillgreppsbrott jämfört med mäns, vilket i mindre grad också gällde förskingring, förfalskning och bedrägeri. I kontrast var våldsbrott och sedlighetsbrott mycket sällsynta bland kvinnor överlag (1990: 25–26). I jämförelsen mellan 1966 och 1988 kunde Israelsson (ibid: 31–32) visa att lagföringar för misshandel ökat procentuellt mer bland kvinnor än hos män. Genom dessa mer detaljerade nedslag, och tillsammans med Knutssons (1978; 1990) bidrag som fokuserar på den historiska utvecklingen, kan ges en samlad bild av kvinnors andel av olika brottstyper i olika tider. Dessa två angreppssätt har inspirerat upplägget för denna studie i syftet att ge en både övergripande och detaljerad bild av nivåskillnaden i brott mellan kvinnor och män.

På senare tid har Estrada m.fl. (2016) studerat nivåskillnader i lagföringar för misshandel och tillgreppsbrott ur ett historiskt perspektiv. De fann att kvinnors andel av tillgreppsbrott (1841–2010)

och misshandel (1866–2010) var minst under perioden 1870–1960 men har ökat sett över hela perioden – särskilt sedan 1950-talet och detta trots att lagföringar för våldsbrott ökat sedan 1960 och tillgreppsbrotten minskat sedan 1990 för bägge kvinnor och män (ibid: 1280–1287). Enligt författarna är dock ökningen av kvinnors andelar under efterkrigstiden en konsekvens av, fram till 1980, förändringar i tillfällesstrukturen och därefter en minskning i antalet lagförda män, vilket ökar kvinnors andel (ibid.). Undersökningen är av vikt för denna studie då den visar dels att kvinnors andelar ökat sedan 1950, oavsett om lagföringsstatistiken uppvisar en ökning eller minskning, dels att då kvinnors lagföringsnivå är så låg jämfört männen – eller då männens är så hög jämfört med kvinnors – kan en mindre ökning bland kvinnor i absoluta tal vara en stor ökning relativt sett, vilket kan ge stort utslag i en analys av könsbrottskvoten.

Sammantaget kan sägas att kvinnors andel av både tillgrepps- och våldsbrott har ökat enligt lagföringsstatistiken i Sverige sedan 1960-talet, som Adler (1975) påpekade var fallet i USA. Samtidigt visar forskningen att nivåskillnaden var särskilt hög under första halvan av 1900-talet vilket går emot tolkningen att kvinnors frigörelse i ett historiskt perspektiv skulle leda till en kontinuerlig ökning i brott (Knutsson 1978: 62). Som vi såg i förklaringarna till brottslighetens utveckling, bör också beaktas att lagföringsstatistiken kan spegla förändringar i synen på olika brottstyper och rättsväsendets insatser på området. Jag anser det därför centralt att i denna studie inte endast beskriva könsskillnader i lagföringsstatistiken och dess utveckling utan också diskutera och förhålla slutsatser till denna problematik.

5. Teoretiska utgångspunkter

I detta avsnitt ser vi närmare på de teoretiska överväganden som har betydelse för studien. De två ståndpunkterna som presenteras är Adlers (1975) och Simons (1976) tes om kvinnors frigörelse och hur detta bör leda till ökning i kvinnors brottslighet och en närmast motsatt ståndpunkt som argumenterar för att sådana ökning istället förklaras av andra omständigheter än en omfattande beteendeförändring bland kvinnor sedan 1960-talet. De båda ståndpunkterna speglar därmed studiens fokus på huruvida förändringar i nivåskillnaden i brott har att göra med en generell beteendeförändring eller förändringar i samhällets reaktion mot (kvinnors) brottslighet.

5.1. Kvinnors frigörelse

Den första ståndpunkten bygger på Adlers (1975) och Simons (1976) tes att minskningen i nivåskillnaden i brott mellan kvinnor och män beror på kvinnors frigörelse från en traditionell könsroll. Denna frigörelse är mångsidig (social, ekonomisk, rättslig o.s.v.) samtidigt som två faktorer har störst betydelse för kvinnors brottslighet. För det första innebär den förändrande könsrollen att

kvinnor inte längre omfattas av samma starka sociala kontroll som tidigare, och för det andra har ett större deltagande i arbetslivet, och i yrken som traditionellt varit mansdominerade, inneburit att kvinnor upplever fler frestelser och har större möjligheter att begå brott (Adler 1975: 5–12, Simon 1976: 40). Medan Adler menade att kvinnors brottslighet skulle likna männens även vad gäller våldsbrott, ansåg Simon (1976: 45–46) att brottsökningar endast skulle avse tillgreppsbrott. Någon motsvarande teoretisering kring utvecklingen av sexual- och sedlighetsbrott saknas helt.

Något förenklat kan två teoretiska antaganden sägas styra denna tes. Dels finns kontrollteoretiska förtecken i det att kvinnors och mäns brottslighet styrs av samma mekanismer (se t.ex. Gottfredson 2009: 79) men att olika förväntningar på kvinnor och en större social kontroll 'hindrar' kvinnor från att begå lika många brott som män. Dels har tillfällesstrukturen en stor betydelse för nivåskillnaden i brott då kvinnor inte har (haft) samma möjligheter som män att begå brott, något som kan förändras i och med ett större deltagande på arbetsmarknaden (se Felson 2013). Det är förändringar över tid i dessa faktorer som möjliggör Adlers (1975: 252–253) slutsats att kvinnors brottslighet ökar i nivå och allt mer skall likna männens. Mot denna bakgrund bör analysen visa på en stadig minskning av både könsbrottskvoten och könsskillnader i allmänhet över den studerade perioden.

5.2. Förändringar i samhällets reaktion mot brott

Den andra ståndpunkten motsätter sig Adlers (1975) tes på flera punkter. Kritiken gäller dels bristen på empiri gällande sambandet mellan kvinnors ökade deltagande i arbetslivet och en motsvarande ökning i brottslighet, dels antagandet att stora förändringar ska ha skett i förväntningar på kvinnor och deras roll i hushållet och till omsorg av barn (Steffensmeier 1979: 1099–1100, Chesney-Lind 1989: 19–20). Denna ståndpunkt motsätter sig därmed att kvinnors frigörelse har skett i den omfattning och har gett de resultat som Adler påstår, men också det teoretiska antagandet att ett större deltagande på arbetsmarknaden skulle innebära att kvinnors brott med tiden skulle likna männens. Som en alternativ förklaring till eventuella ökning i tillgreppsbrottslighet har t.ex. framförts en mot kvinnor diskriminerande arbetsmarknad och en allmänt mer utsatt ekonomisk position bland kvinnor, vilket vittnar om teoretiska antagen som grundas i ojämlika ekonomiska och sociala strukturer (Chesney-Lind 1986: 80–81, 92–93).

En avgörande skillnad mellan de två ståndpunkterna finner vi i förklaringen till kvinnors ökning i lagförings- eller annan kriminalstatistik. Medan den förra ståndpunkten ansåg att ökningen var en konsekvens av frigörelse och därmed en allmän *beteendeförändring* bland kvinnor, betraktas ökningen enligt denna ståndpunkt som en konsekvens av förändringar i den *samhälleliga reaktionen* mot kvinnors (och mäns) brott (Harmon & O'brien 2011: 657–659, Schwartz & Rookey 2008: 663).

Med andra ord, ökningen i kvinnors brott enligt t.ex. lagföringsstatistiken speglar på så vis förändringar i rättsväsendets insatser. Till detta resonemang hör att en stor del av kvinnors brottslighet gäller lindrigare tillgreppsbrott som allt mer beivras straffrättsligt, vilket kan förklara varför kvinnors andelar av lagföringar har ökat (Steffensmeier m.fl. 2005: 387, Estrada m.fl. 2016: 1288). Ett underliggande antagande är även att en generell förändring i beteende hos kvinnor (eller män) under en kort tidsperiod är mycket osannolik (Steffensmeier m.fl. 2006: 93–94, jmf. Adler 1975: 25–30).

5.3. Problematisering och diskussion

De två teoretiska ingångar som presenterats ovan har konstruerats utifrån litteraturen som behandlat förändringar i nivåskillnaden i brott mellan kvinnor och män sedan frågan aktualiserades under 1970-talet. Ståndpunkterna syftar därmed till att förklara nivåskillnadens *utveckling* över tid snarare än att teoretisera kring varför nivåskillnaden finns till att börja med. Därutöver har bägge ståndpunkter debatterats inom ramen för brottsutvecklingen sedan omkring 1960. De kan därför kritiseras för att inte beakta brottsutvecklingen ur ett längre perspektiv, vilket är motiverat med tanke på att kvinnors frigörelse har en mycket längre historia än endast de sista årtiondena på 1900-talet (se t.ex. Hirdman 2003b: 159–165). Denna invändning har också framförts inom ramen för den kriminologiska diskussionen, såväl internationellt som för svensk del (se t.ex. Knutsson 1978, Boritch & Hagan 1990). Det historiska perspektivet som används i denna studie har därmed ett värde då det kan synliggöra frågan ur ett längre perspektiv, både avseende den empiriska bilden av nivåskillnaden i brott mellan kvinnor och män, men även det teoretiska ramverket som är avsett att förklara utvecklingen.

Att debatten kring nivåskillnaden i brott har fokuserat på kvinnors brottslighet under perioden sedan 1960 har även inneburit att den första ståndpunkten endast avser kvinnors brottsutveckling. I denna studie granskas denna utveckling i förhållande till männens brottsutveckling, varför även en minskning eller ökning bland männen ger avtryck i nivåskillnaden då den granskas genom könsbrottskvoten. Det teoretiska ramverket är därmed begränsat då eventuella förändringar i normer om maskulinitet och avvikande beteende eller andra förklaringar till förändringar i mäns brottslighet – vilket är en viktig del av den samlade bilden (Steffensmeier m.fl. 2005; 387ff) – inte ryms.

Slutligen kan nämnas att ståndpunkterna är breda såtillvida att de inte ger en ingående förklaring till antalsmässigt mindre brottskategorier, såsom sexual- och sedlighetsbrott. Visserligen påpekar Adler (1975: 212–216) att våldtäkt och andra sexuella övergreppsbrott mot kvinnor lär öka till följd av att fler sådana brott anmäls och definitionerna utvidgas i och med att kvinnors rättsliga och sociala

ställning blir starkare. Men den teoretiska ståndpunkten kring att kvinnors frigörelse leder till öknings i kvinnors brottslighet är oklar på frågan om detta också avser sexual- och sedlighetsbrott.

Vi återkommer till dessa ståndpunkter i slutdiskussion där de utvärderas i förhållande till de trender i nivåskillnaden i brott som analysen visar på. Innan dess ska vi se hur undersökningen genomfördes.

6. Om undersökningens genomförande

En omfattande sammanställning av historiska lagföringsdata finns i Von Hofers (2011a) *Brott och straff i Sverige* (se fotnot 2). Sammanställningen har dock vissa begränsningar i möjligheterna att studera skillnader i kvinnors och mäns brottslighet då brottstyper redovisas i vissa kategorier, t.ex. misshandelsbrott och stöldbrott, sett till det totala antalet lagföringar. Det var därför nödvändigt att använda de ursprungliga källorna i den officiella statistiken och utifrån dessa skapa egna brottskategorier. Att gå till källorna har även givit en bättre förståelse för statistikens uppbyggnad och de möjligheter som finns att studera könsskillnader utifrån materialet.

Vissa viktiga skillnader finns mellan Von Hofers (2011a) sammanställning och min egen. Till exempel redovisas här, men inte hos den tidigare, en utveckling över brottskategorin sexual- och sedlighetsbrott. En annan olikhet gäller definitioner av brott. Exempelvis används i diagram 1 misshandel som ett mått på våldsbrottsligheten i stort, medan bredare kategorier används i denna undersökning. En avgörande skillnad är också möjligheten att göra detaljerade nedslag i statistiken vart tionde år, vilket öppnar för en granskning av vad som ligger bakom en ökning eller minskning sett till olika brottstyper.

6.1. Material

Materialet som används i denna studie är den svenska officiella kriminalstatistiken, vilken inleddes år 1830. På grund av brister i redovisningen om kön, utgår dessvärre 1830 varför perioden börjar vid 1840. I sin helhet består materialet därmed av samtliga lagföringar för tillgrepps-, vålds-, samt sexual- och sedlighetsbrott vart tionde år mellan 1840 och 2010. För vart och ett av de studerade åren produceras ett Excel-dokument där samtliga brottstyper noterades liksom hur många kvinnor respektive män som lagfördes för dessa. En sammanställning för hela perioden 1840–2010 gjordes separat (se tabell 6 i bilaga 2).

Med lagföringar avses här att en eller flera personer funnits skyldiga till ett brott i första instans, alldeles oavsett om personen straffriförklarats och oavsett vilken påföljd som utdömts. Notera att

endast lagföringar från tingsrätter⁴ och inom det nuvarande Sveriges gränser ingår. En förteckning över alla de källor som har använts för att inhämta materialet finns i bilaga 1.

6.1.1. Avgränsningar

En studie av denna sort kräver avgränsningar av olika slag. Det långa tidsspannet betyder att det av tidsmässiga skäl inte hade varit möjligt att studera vartenda år sedan 1840. Avgränsningen att göra nedslag vart tionde år i källorna, var en lämplig lösning som gjorde det möjligt att både fånga den långsiktiga utvecklingen och samtidigt kunna göra detaljerade nedslag i olika kortare trender.

Genomgången av materialet visade även på den mängd olika brott som funnits i olika tider. Att kategorisera *samtliga* brott och placera dessa i en rad olika brottskategorier visade sig vara alldeles för ambitiöst med tanke på de resurser i form av tid och utrymme som fanns att tillgå detta arbete och denna text. Av den anledningen granskas vissa brottskategorier (se närmare nedan) medan andra brott och förseelser inte rymdes i analysen. Till de brottskategorier som utgick hör t.ex. brott mot staten och olika religionsbrott, liksom fylleri och narkotikabrott.

6.1.2. Sammansättning av brottskategorier

Att slå samman brottstyper från olika tider i en eller flera brottskategorier är en svår uppgift med tanke på de otal mängd brott som kvinnor och män funnits skyldiga till under periodens gång. För att på ett överskådligt vis redovisa utvecklingen har det dock varit nödvändigt att koda brottstyper enligt kategorierna våldsbrott, tillgreppsbrott samt sexualitets- och sedlighetsbrott. Att studera nivåskillnaden i brott mellan kvinnor och män enligt dessa brottskategorier är motiverat med hänsyn till bristen på en översiktlig litteratur i ämnet. I det följande beskrivs brottskategorierna var och en för sig och i bilaga 3 finner läsaren en förteckning över samtliga brottstyper som ingår i respektive kategori.

Våldsbrott innehåller de brott som på ett eller annat sätt innebär våld eller hot om våld mot annan person. Till de grövre brotten i kategorin hör mord, dråp och vållande till annans kroppsskada eller död medan de antalsmässigt stora brottstyperna historiskt sett har varit misshandel⁵ samt våld eller hot mot tjänsteman.

⁴ Och de tidigare motsvarigheterna rådhusrätter (städer) och häradsrätter (landsbygd).

⁵ Som fram till 1865 benämndes slagsmål.

Tillgreppsbrotten omfattar såväl de brott som avser tillgrepp av annans egendom (såsom stöld, inbrott, snatteri, åverkan m.m.) som de brott som kan antas ha begåtts i syfte att dra ekonomisk vinning genom bedrägligt förfarande (bedrägeri, förfalskning, förskingring, häleri, skattebrott m.m.). Bland grövre brott finns grov stöld och biltillgrepp och till de lindrigare hör snatteri.

De brottstyper som utgör *sexual- och sedlighetsbrotten* har förändrats mycket under periodens gång. Kategorin består av dels olika brott mot utomäktenskapliga sexuella förbindelser (t.ex. lägersmål, lönskaläge, hor, homosexualitet) och dels 'traditionella' sexualbrott (våldtäkt, sexuellt utnyttjande/tvång, koppleri m.m.). Brotten fosterfördrivning och barnamord har också placerats i denna kategori då de kan ses som ett uttryck för en sträng sexual- och samhällsmoral under 1800-talet (se Bergenlöv 2002: 254–255).

Sammantaget kan sägas att brottskategorierna är mycket breda vilket har konsekvenser då vi studerar utvecklingen över tid. För det första räknas lagföringarna endast en gång – oavsett om det gäller ett fall av snatteri eller mord – vilket betyder att utvecklingen som analysen visar på i stora drag formas av lagföringar för lindrigare brott. För det andra förändras såväl den formella som den sociala definitionen av brottsliga handlingar över tid, med den mycket svårbedömda konsekvensen att jämförelser över långa perioder kan vara vanskliga och bör göras med hänsyn till dessa förändringar.

6.1.3. Redovisningen av materialet

Uppgifter från källorna har i analysen redovisats på olika sätt. När vi i den första delen av analysen ser på utvecklingen av brottskategorier för hela perioden används linjediagram. Detta gäller både utvecklingen av könsbrottskvoten men också avseende antalet lagföringar över tid. Könsbrottskvoten räknas ut genom att dela mäns lagföringar med kvinnors dito, vilket svarar för hur många gånger fler män än kvinnor som lagförs. De flesta uppgifter rörande utvecklingen av lagföringar över tid är standardiserade per 100 000 av befolkningen. Syftet med detta är att ta hänsyn till befolkningstillväxten (Von Hofer 2011a: 3).

I den andra delen av analysen bryts brottskategorier ned i brottstyper eller mindre underkategorier. Här blir det nödvändigt att använda tabeller på grund av den mängd information som kan finnas i varje nedslag. För att inte analysen ska innehålla allt för många tabeller, har vissa placerats i bilaga 2 av läsvänlighetsskäl. I bägge delar av analysen är ordningsföljden densamma. Först studeras utvecklingen av könsbrottskvoten för brottskategorier eller enskilda brottstyper och sedan granskas utvecklingen av lagföringar i förhållande till befolkningen. Detta förfarande gör det enkelt att avgöra i vilket sammanhang som en trend i könsbrottskvoten sker, t.ex. en allmän ökning eller minskning i antalet lagföringar. Vid sexual- och sedlighetsbrotten är upplägget lite annorlunda. Här jämförs först

åren 1860 och 1870 och sedan 1940 och 1950, vilket lättast görs genom tabeller med absoluta tal. Detta förfarande är lämpligt för denna brottskategori med tanke på de stora skillnader som finns i vilka brott som kvinnor respektive män lagförs för.

6.2. Förändringar i statistikföringen; kvalitet och jämförbarhet

Många större omläggningar av kriminalstatistiken har skett. Ofta rör ändringarna hur lagföringarna har presenterats i källorna. Ett exempel är 1840 då brotten indelades i *första, andra* och *tredje klassen* – vilket i fallande ordning avser brottets svårhet. Redan 1850 ändras denna indelning och igen 1870. Dessa omläggningar har inte varit ett problem eftersom varje brottstyp har antecknats och därefter placerats i brottskategorierna ovan. Samtidigt innebär omläggningar att statistiken omplaceras i olika tabeller. För att kontrollera att insamlingen av materialet är riktig har antalet lagförda för snatteribrott 1840–2010 jämförts mot en alternativ källa⁶. Jämförelsen visade på mycket stor överensstämmelse.

Av betydelse för jämförbarheten över tid har också ändringar i hur lagföringar och individer räknas (för en översikt, se Von Hofer 2011a: 266–269). Kriminalstatistikens första årtionde (1830–1840) räknades antal brott för vilka (en eller flera personer) sakfällts och mellan 1841 och 1912 räknades antal lagföringar (s.k. bruttoredovisning). Större statistikomläggningar skedde 1913 då huvudbrottsprincipen introducerades, vilken innebär att om en lagföring innefattar flera brott, redovisas endast det brott som har högst straffvärde. En konsekvens av detta är att lindrigare brott underskattas något (Brå 2011: 152). Under hela perioden kan individer räknas flera gånger om de lagförs mer än en gång under ett givet år; antalet lagföringar är alltså fler än antalet personer. Andra faktorer som försvårar en jämförelse över tid kan vara att såväl formella som informella definitioner av brottsliga handlingar förändras över tid, vilket innebär att ökningar i lagföringar kan bero på en breddning av brottsdefinitioner (Von Hofer 2000: 81–83). Att synen på olika handlingar kan förändras innebär också att benägenheten att anmäla olika brott kan variera (Estrada & Westfeldt 2012: 23–24). Detta behandlas ytterligare i diskussionsdelen.

I allmänhet fortgick genomgången av källorna utan problem även om det för några år saknas vissa uppgifter om kön. Dessa bortfall påverkar dock inte analysen av brottskategorierna annat än att tillgreppsbroten underskattas något år 1970 p.g.a. att 5690 lagföringar för skattebrott utgick. I ett par fall innebar en grov indelning av brottstyper att tabeller inte kan bli kompletta. Så är fallet 1990 då

⁶ En serie över snatteri och stöld som Hanns Von Hofer sammanställt och som gjorts tillgänglig genom personlig korrespondens med Kriminologiska institutionen vid Stockholms universitet.

ringa och grov misshandel slagits samman i källan (se SCB 1991: 93) liksom vid 1980, varför det året uteslöts i en närmare analys av vålds- och tillgreppsbrott 1970–2010 (se SCB 1981: 102).

7. Beskrivning och analys

I denna del av uppsatsen analyseras materialet. Först studeras könsbrottskvoten och sedan utvecklingen av lagföringar för kvinnor och män. Detta upplägg gäller i såväl analysens första del som täcker den långsiktiga utvecklingen, som i den andra delen i vilken kortare trender granskas.

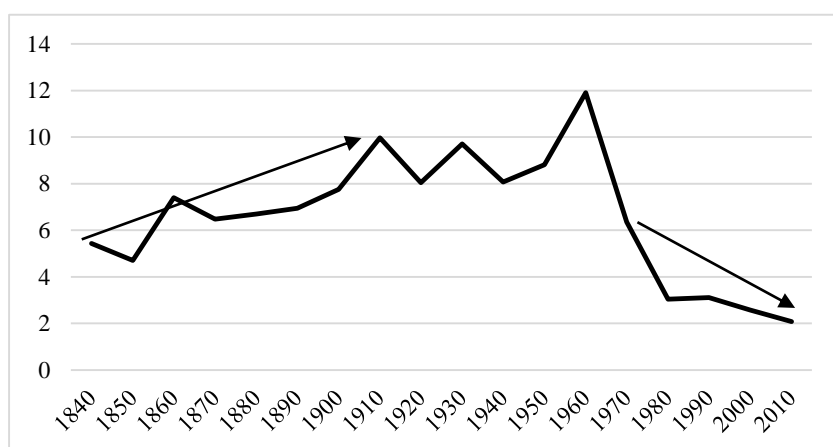
7.1. Hela perioden, 1840–2010

Analysens första del fokuserar på den historiska utvecklingen av vålds-, tillgrepps-, samt sexual- och sedlighetsbrotten. Här kommer intressanta trender att pekats ut i förhållande till förändringar i könsbrottskvoten, vilka sedan granskas i mer detalj i analysens andra del.

7.1.1. Tillgreppsbrott

Utvecklingen av könsbrottskvoten för tillgreppsbrotten tecknar en bild av hur nivåskillnaden mellan kvinnor och män har förändrats över hela perioden (diagram 2). Den historiska utvecklingen visar att nivåskillnaden i tillgreppsbrott mellan kvinnor och män ökar mellan 1840 och 1910, är som störst mellan 1910 och 1960, och minskar därefter kraftigt mellan 1970 och till 2010. Ur ett historiskt perspektiv kan anmärkas att könsbrottskvoten är som högst för dessa brott i en tid av industrialisering och stor samhällsförändring, men även att kvoten är historiskt låg under de sista årtionena av den studerade perioden. Det är en liknande utveckling, fast i USA, som föranledde Adlers (1975) tes att det bara var en tidsfråga innan kvinnors brottslighet skulle efterlikna männens.

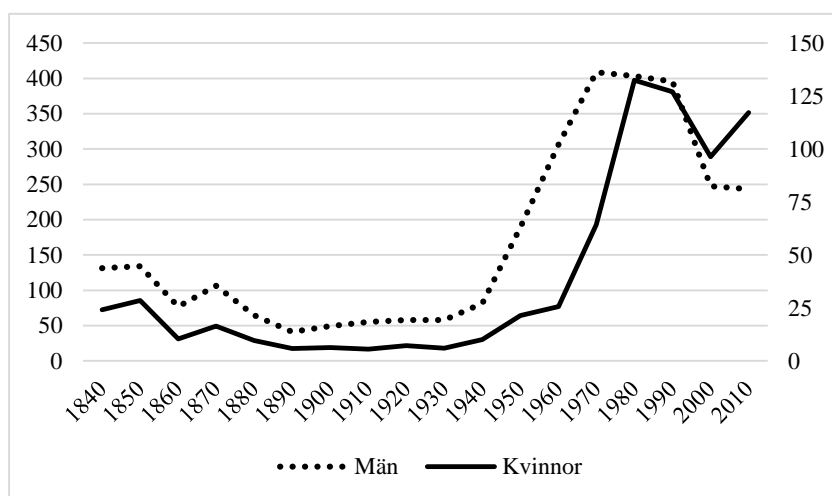
Diagram 2. Könsbrottskvoten för tillgreppsbrott 1840–2010

Könsbrottskvoten (kvoten män/kvinnor) för samtliga tillgreppsbrott 1840–2010.

I diagrammet är ökningen 1840–1910 och minskningen 1970–2010 markerade med pilar. Dessa trender av förändring i nivåskillnaden är intressanta att studera närmare, varför de granskas i mer detalj i analysens andra del. För att se när i utvecklingen av lagföringsstatistiken som dessa trender förekommer, vänder vi oss till diagram 3 nedan, som visar på utvecklingen av tillgreppsbrott för både kvinnor och män. Den övergripande utvecklingen är densamma för både kvinnor och män; förhållandevis höga nivåer mellan 1840 och 1880, en historiskt låg nivå fram till 1940 och därefter en kraftig ökning fram till omkring 1980. En skillnad mellan kvinnor och män är att ökningen under efterkrigstiden sker senare samt att den efterföljande minskningen är svagare bland kvinnor.

Diagram 3. Lagföringar för tillgreppsbrott efter kön 1840–2010

Antal lagföringar bland kvinnor (höger y-axel) och män, samtliga tillgreppsbrott 1840–2010. Standardiserat för 100 000 av befolkningen.

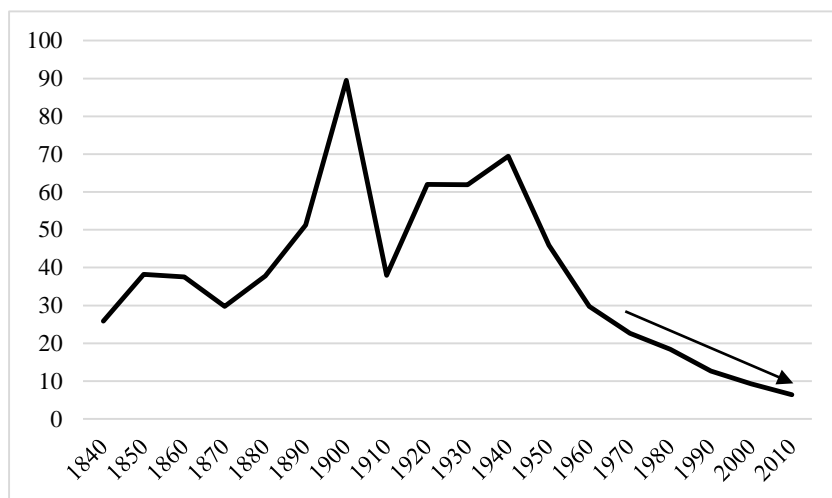
Jämförelsen mellan de två diagrammen visar att ökningen i könsbrottskvoten 1840–1910 sker under en period då lagföringar för tillgreppsbrott minskar bland bägge kön. I kontrast sker minskningen 1970–2010 i en period av först dramatisk ökning och sedan avmattning och minskning. En intressant aspekt av den samlade bilden av denna utveckling är därmed, som Estrada m.fl. (2016) också har påpekat, att könsbrottskvoten stadigt minskar under efterkrigstiden trots att tillgreppsbrotten först ökar och sedan minskar. I analysens andra del återkommer vi till en närmare granskning av dels ökningen 1840–1910 och dels minskningen 1970–2010 i könsbrottskvoten. Nästa avsnitt fokuserar istället på könsbrottskvoten och utvecklingen av lagföringar för våldsbrott.

7.1.2. Våldsbrott

Den historiska utvecklingen av könsbrottskvoten för våldsbrott har stora likheter med kvoten vid tillgreppsbrott, se diagram 4 nedan. De tre stora dragen som beskrevs ovan gällande tillgreppsbrotten, kan därmed anföras också i detta fall: en (dock ojämn) ökning mellan 1840 och 1900, en historiskt

hög nivåskillnad i brott mellan 1900 och 1940, och därefter en minskning i kvoten fram till 2010. Utvecklingen är dock överlag mer ojämn med stora förändringar mellan vart tionde år, vilket har att göra med att ett litet antal kvinnor lagförs för dessa brott. Detta kan synliggöras med att 38,3 gånger fler män än kvinnor i genomsnitt och för hela perioden lagförs för våldsbrott. Motsvarande siffra bland tillgreppsbroten är 6,6. Nivåskillnaden mellan dessa brottskategorier är därmed mycket stor men utvecklingen är påfallande lik.

Diagram 4. Könsbrottskvoten för våldsbrott 1840–2010

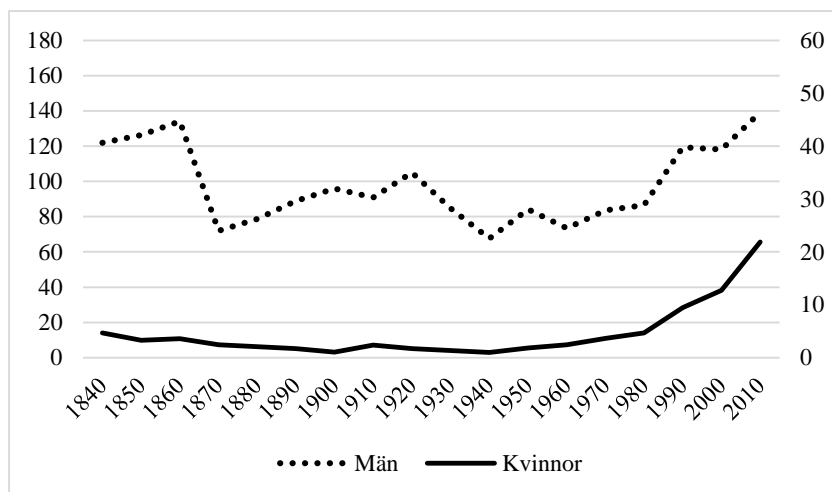

Könsbrottskvoten (kvoten män/kvinnor) för samtliga våldsbrott 1840–2010.

Eftersom så få kvinnor lagförs för dessa brott är beräkningen för könsbrottskvoten känslig och visar på en mycket stor skillnad om en mindre ökning/minskning sker bland kvinnorna (se t.ex. år 1900, diagram 4). I diagrammet noteras med en pil utvecklingen mot en mindre nivåskillnad mellan kvinnor och män sedan 1970. Denna utveckling är central i förhållande till frågeställningen och kommer att behandlas närmare i analysens andra del.

Ser vi istället till utvecklingen av lagföringar under hela perioden, skiljer sig utvecklingen åt avseende kön (diagram 5). För kvinnors del är det historiskt sett mycket ovanligt att lagföras för våldsbrott. Utvecklingen visar på en något högre nivå under 1840 till omkring 1880, sedan en stabilt låg period fram till den stadiga och allt mer kraftiga ökningen som sker under efterkrigstiden. För männen del är nivån mycket högre och visar på en hög nivå 1840–1860, en lägre dito mellan 1870 och 1970, för att därefter öka kraftigt. Sett ur ett historiskt perspektiv är därmed våldsbrotten en mansdominerad brottskategori (Von Hofer 2011a: 51) och utvecklingen för både kvinnor och män kan liknas vid en U-kurva (Knutsson 1978: 65–66). Notera att barnadråp och fosterfördrivning i denna studie *inte* betraktas som våldsbrott (jmf. Knutsson 1978; 1990).

Diagram 5. Lagföringar för våldsbrott efter kön 1840–2010

Antal lagföringar bland kvinnor (höger y-axel) och män, samtliga våldsbrott 1840–2010. Standardiserat för 100 000 av befolkningen.

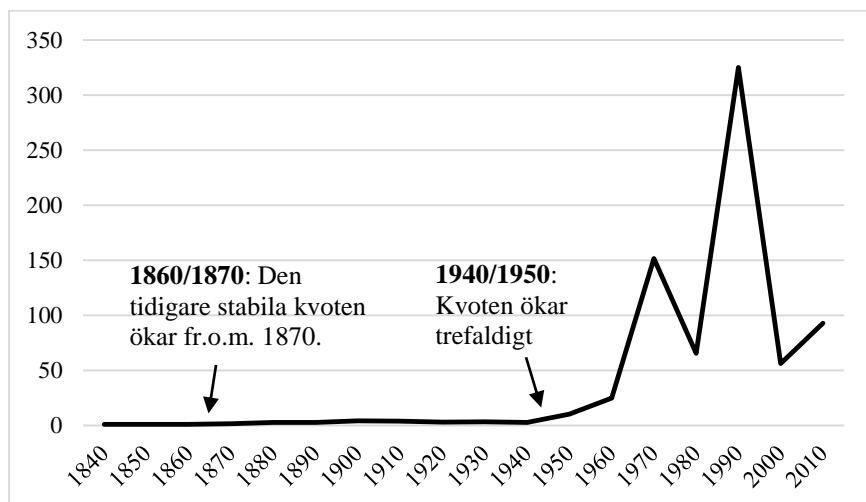
Genom att se närmare på utvecklingen av lagföringar, kan vi notera att minskningen av könsbrottskvoten sedan 1970-talet sker då lagföringar för våldsbrott ökar för både kvinnor och män. När denna period granskas närmare i analysens andra del, ser vi närmare på vilka brottstyper som ligger bakom minskningen i kvoten mellan könen. Innan dess behandlas sexual- och sedlighetsbrottens historiska utveckling.

7.1.3. Sexual- och sedlighetsbrott

En historisk överblick över utvecklingen av både könsbrottskvoten och lagföringar bland kvinnor och män för sexual- och sedlighetsbrott visar på en annan utveckling jämfört med tillgrepps- och våldsbrottskategorierna. Utvecklingen över könsbrottskvoten redovisas i diagram 6, vilket tecknar en bild av hur männens andel av dessa brott ökar (och kvinnors minskar) sett över hela perioden. Det finns därmed en anmärkningsvärd skillnad mellan 1840–1860, då kvinnor och män lagfördes i lika hög grad, och 1960–2010, då allt fler män och mycket få kvinnor lagförs. Att få kvinnor lagförs för dessa brott under den senare perioden förklarar i sin tur de dramatiska skiftningarna i könsbrottskvoten under denna tid.

I denna utveckling finns två avgörande punkter vilka bör studeras närmare. För det första inleds trenden att männen allt oftare, och kvinnor allt mer sällan, lagförs för dessa brott i brytpunkten mellan år 1860 och 1870. För det andra sker en trefaldig ökning av könsbrottskvoten mellan 1940 och 1950. Bägge dessa finns noterade i diagrammet, och kommer att studeras närmare i analysens andra del.

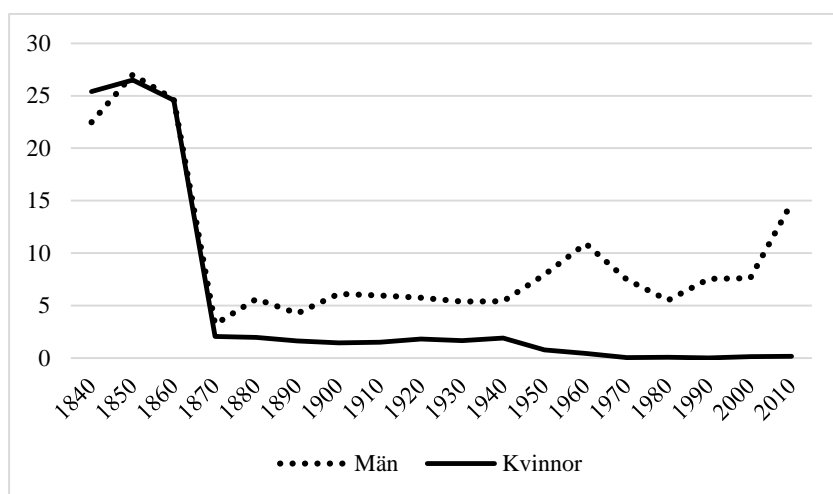
Diagram 6. Könsbrottskvoten för sexual- och sedlighetsbrott 1840-2010

Kvoten män/kvinnor för samtliga sexual- och sedlighetsbrott 1840–2010.

Även utvecklingen av antalet lagföringar för dessa brott skiljer sig gentemot andra brottskategorier. I sin helhet visar utvecklingen av dessa brott på en jämförelsevis hög nivå 1840–1860 och därefter en kraftig minskning (diagram 7). För männens del ökar antalet lagföringar stadigt sedan 1870, med en U-kurva mellan 1970 och 2010. Denna kurva speglar utvecklingen av anmälningar för dessa brott under samma period (se Brå 1996: 102–110). För kvinnors del minskar istället antal lagföringar stadigt sedan 1870, så till den grad att endast 40 lagföringar gäller kvinnor mellan 1970 och 2010. I kontrast lagfördes 3782 män under samma period.

Diagram 7. Lagföringar för sexual- och sedlighetsbrott efter kön 1840–2010

Antal lagföringar för samtliga sexual- och sedlighetsbrott efter kön, 1840–2010. Standardiserat för 100 000 av befolkningen.

Genom att jämföra diagram 6 och 7 kan noteras i vilka sammanhang som förändringarna i könsbrottskvoten sker mellan dels 1860 och 1870 och dels 1940 och 1950. För de första sker en dramatisk minskning för bägge kön mellan 1860 och 1870. För det andra är ökningen i

könsbrottskvoten mellan 1940 och 1950 en konsekvens av att både kvinnors lagföringar minskar och männens ökar. Med tanke på att denna brottskategori består av en samling brott som över tid förändras mycket, är det nödvändigt att granska dessa år närmare för att bättre förstå dessa förändringar. Detta utgör slutet för den historiska översikten och analysens första del. I nästa del behandlas de punkter som har pekats ut i den historiska utvecklingen.

7.2. En närmare analys

Bakom den historiska översikten gömmer sig en mängd intressant data. Genom att i denna del bryta ned materialet i mindre delar kan vi här lyfta fram dessa aspekter. Från den första delen av analysen tar vi med oss en rad punkter som blir avsnittets fokus. Först ser vi till den ökande könsbrottskvoten vad gäller tillgreppsbrott 1840–1910, och sedan den minskande kvoten för tillgreppsbrott och våldsbrott 1970–2010. Vid varje period studeras först könsbrottskvoten och sedan utvecklingen av olika brottstyper. Slutligen görs en granskning av sexual- och sedlighetsbrotten genom jämförelser mellan dels 1860 och 1870, dels 1940 och 1950. Slutsatserna från denna del av analysen problematiseras i diskussionsdelen.

7.2.1. Tillgreppsbrott, 1840–1910

Som vi såg i analysens första del ökar könsbrottskvoten under denna period (diagram 2) samtidigt som tillgreppsbrotten minskar för bägge kvinnor och män (diagram 3). Den närmare granskningen innehåller de 8 nedslag som perioden utgör, och de tre antalsmässigt största tillgreppsbrotten är i fokus. Detta redovisas i tabell 7 och 8, vilka av läsvänlighetskäl har placerats i bilaga 2.

Tabell 7 visar att könsbrottskvoten ser olika ut för tillgreppsbrotten stöld, snatteri och åverkan⁷. Störst skillnad mellan kvinnor och män finns vid åverkan, som drygt 44 gånger fler män i genomsnitt lagförs för. I kontrast är skillnaden mellan kvinnor och män lägre vid både stöld och särskilt snatteri, vilket också har konstaterats i tidigare forskning gällande efterkrigstiden (Knutsson 1978: 63–64, Israelsson 1990: 25–26). Sett över hela perioden ökar skillnaderna mellan kvinnor och män för samtliga brottstyper och totalt sett ökar könsbrottskvoten från 5,4 år 1840 till 10,0 år 1910.

Granskningen kan nyanseras genom att se hur antalet lagföringar för dessa brottstyper har utvecklats i förhållande till befolkningen (tabell 8). Detta visar att samtliga brottstyper minskar kraftigt över perioden och för bägge kön. Det kan också sägas att det finns en större variation i antalet lagföringar

⁷ Åverkan består i huvudsak av skogsåverkan, d.v.s. olovligt tillgrepp eller bruk av skog.

mellan varje årtionde för 1840–1870 jämfört med 1880–1910, där den senare visar på en mer stabil nedgång. Att så är fallet kan höras samman med den roll som svåra skördar och andra ekonomiska kriser hade för tillgreppsbrottens omfattning fram till 1870 (Hellstenius 1871: 103, Sundin 1976, Knutsson 1985). Tabell 8 synliggör även att könsbrottskvoten ökar mellan 1840 och 1910 då minskningen i tillgreppsbrotten överlag är, relativt sett, kraftigare bland kvinnor. Samtidigt kan sägas att kvinnors lagföringar sjunker från en redan jämfört med männen låg nivå och att männens minskning i antal lagföringar är sett till absoluta tal större.

7.2.2. Tillgreppsbrott, 1970–2010

För att studera utvecklingen av tillgreppsbrotten under denna period ser vi närmare på både utvecklingen av lagföringar för fyra av de antalsmässigt största brotten ur tillgreppskategorin; ringa respektive grov stöld, snatteri, bedrägeri och bilstöld (tabell 1 nedan), samt till könsbrottskvoten för dessa brott (tabell 9, bilaga 2).

Liksom för perioden 1840–1910, gäller att den minsta nivåskillnaden mellan kvinnor och män finns vid snatteri (se även Knutsson 1978: 63–64, Israelsson 1990: 25–26). I kontrast finns den största skillnaden vid de grövre tillgreppsbrotten grov stöld och biltillgrepp. Sett över hela perioden finns en stadig minskning av kvoten män/kvinnor för varje brottstyp. Totalt sett minskar könsbrottskvoten från 6,3 år 1970 till 2,1 år 2010. För att bättre kunna avgöra vilken eller vilka brottstyper som driver den kraftiga minskningen kan vi se på tabell 1 nedan, där utvecklingen för brottstyperna redovisas i förhållande till befolkningen.

Tabell 1. Lagföringar för tillgreppsbrott efter kön 1970 och 1990–2010

År	Kvinnor				Män			
	1970	1990	2000	2010	1970	1990	2000	2010
Stöld, ringa	10,7	19,3	15,3	21,0	78,3	110,2	68,7	61,9
Stöld, grov	2,5	1,6	1,5	1,1	96,1 ⁸	18,3	11,8	9,8
Snatteri	29,3	72,8	63,2	77,3	57,5	110,8	87,1	100,6
Bedrägeri	13,9	17,9	7,0	7,6	83,2	65,1	30,0	26,3
Bilstöld	1,2	1,4	0,9	0,4	42,8	34,9	18,5	5,6
Samtliga tillgreppsbrott	64,4	127,3	96,6	117,8	408,7	401,6	256,2	253,3

Lagföringar för fem tillgreppsbrott efter kön. Standardiserat för 100 000 av befolkningen.

⁸ De höga antalen beror på att inbrott var ett rekvisit för grov stöld fram till 1975 – därefter ändras lagtexten så att grov stöld avser stölder av mer ”hänsynslös art” (se Lindh, 1976: 147).

I tabell 1 kan tre punkter belysas som har betydelse för att könsbrottskvoten minskar under perioden. För det första är biltillgrepp och grov stöld ett mycket ovanligt brott bland kvinnor men inte bland män. Minskningen i dessa brott bland män är både relativt sett och i absoluta tal mycket kraftigare än hos kvinnor. För det andra gäller vid stöld och snatteri att kvinnors lagföringar relativt sett ökar mer jämfört med männens. Sett till absoluta tal utgör snatteri en brottstyp som står för en stor del av ökningen bland tillgreppsbrotten bland kvinnor. Slutligen kan också sägas att kvinnors lagföringar över perioden mer än fördubblas totalt sett medan de minskat hos männen, vilket bör sättas i förhållande till det faktum att den ökningen under efterkrigstiden sker senare bland kvinnor (se diagram 3). Det kan därmed sägas att minskningen av könsbrottskvoten är en konsekvens av dels en ökning av lagföringar bland kvinnor, dels en minskning bland männens lagföringar (se även Estrada m.fl. 2016: 1286–1289), något som inte minst gäller grövre tillgreppsbrott som är ovanliga bland kvinnor. Detta, tillsammans med att könsbrottskvoten vid snatteri är låg och att denna brottstyp har ökat bland kvinnor, vilket Knutsson (1978: 62–64) också visat, kommer att utvecklas och begripliggöras i förhållande till de teoretiska utgångspunkterna i diskussionen nedan.

7.2.3. Våldsbrott, 1970–2010

För bägge kvinnor och män består kategorin våldsbrott antalsmässigt till största del av lagföringar för ringa misshandel och våld eller hot mot tjänsteman. För att ge en bild av dessa brott och grövre våldsbrott redovisas också grov misshandel och rån. Liksom tidigare behandlas först könsbrottskvoten (tabell 10 i bilaga 2) och sedan utvecklingen av lagföringar (tabell 2 nedan). Från analysens första del vet vi att könsbrottskvoten minskar under perioden, vilket återspeglas i tabell 10. Totalt sett minskar kvoten från 22,7 år 1970 till 6,4 år 2010, och den närmare granskningen visar att kvoten för varje brottstyp, dock ej rån, minskar. För att se närmare på utvecklingen av dessa brottstyper studeras utvecklingen av lagföringar i tabell 2 nedan.

Tabell 2. Lagföringar för våldsbrott efter kön 1970 och 1990–2010

År	Kvinnor				Män			
	1970	1990	2000	2010	1970	1990	2000	2010
Misshandel, ringa	2,0	*	7,9	13,2	53,8	*	73,2	79,2
Misshandel, grov	0,1	*	0,4	0,5	2,5	*	6,8	8,0
Våld/hot mot tjänsteman	0,4	2,7	3,3	6,2	11,3	29,8	25,6	30,9
Rån, inkl. grov	0,3	0,3	0,3	0,6	3,4	6,2	8,7	10,0
Samtliga våldsbrott	3,7	9,5	12,8	21,9	83,6	119,4	118,2	139,1

*Lagföringar för fyra våldsbrott efter kön, standardiserat per 100 000 av befolkningen. * = utgår p.g.a. brister i redovisningen.*

Tabellen visar att antalet lagföringar för våldsbrott ökar vad gäller samtliga brottstyper för både kvinnor och män över perioden. Samtidigt blir tydligt att lagföringar för grövre våldsbrott (grov misshandel och rån) är synnerligen ovanligt bland kvinnor medan de är mindre ovanliga, och ökar mer, bland männen. Tabellen gör också tydligt hur pass ovanligt en lagföring för våldsbrott är bland kvinnor, vilket innebär att en mindre ökning i absoluta tal bland kvinnor kan ge en stor minskning i beräkningen av könsbrottskvoten. Till följd av att ökningarna för samtliga brottstyper är, relativt sett, flera gånger kraftigare bland kvinnor än bland män, minskar därmed könsbrottskvoten kraftigt. Samtidigt är viktigt att minnas att samma ökning hos männen är många gånger större jämfört med kvinnor i absoluta tal. Som vi såg i den första delen av analysen sker minskningen av könsbrottskvoten i en period där lagföringar för våldsbrott ökar för både kvinnor och män (diagram 5). Huruvida denna ökning är en konsekvens av förändringar i brottslighetens omfattning (beteende) eller av samhällets hantering av våldsbrott (reaktion) är en omdebatterad fråga (se t.ex. Estrada 2006, Von Hofer 2006), som kommer att diskuteras i diskussionsdelen.

7.2.4. Sexual- och sedlighetsbrott, 1860/1870 och 1940/1950

Som vi såg i den första delen av analysen utgjorde sexual- och sedlighetsbrotten ett ovanligt exempel på en brottskategori för vilken ett jämbördigt antal kvinnor och män lagfördes för under 1840–1850 (diagram 7). Åren 1860 och 1870 utgör i sammanhanget en brytpunkt på det sättet att en ny strafflag träder i kraft 1865, vilket hade stor betydelse för lagföringsstatistiken över dessa brott (se tabell 3 nedan).

Tabell 3. Lagföringar för sexual- och sedlighetsbrott efter kön och brott 1860/1870

Brottstyp	1860		1870	
	Kvinnor	Män	Kvinnor	Män
Lägersmål (olovligt sexuellt umgänge)	753	842	-	-
Lönskaläge samt enkelt och tvåfaldigt hor	75	62	17	80
Våldtäkt (inkl. försök)	-	2	-	8
Tidelag (inkl. försök)	-	9	-	6
Annan otukt/osedlighet	28	36	5	39
Barnamord och delaktighet däri	50	-	38	1
Fosterfördrivning	43	1	26	-
Totalt	949	952	86	134

Lagföringar för sexual- och sedlighetsbrott 1860 och 1870 efter kön och brottstyp. Absoluta tal.

Som kan avläsas i tabell 3 minskar antalet lagföringar för sexual- och sedlighetsbrotten kraftigt mellan 1860 och 1870, vilket till stor del är en konsekvens av att lägersmål (olovligt sexuellt umgänge)

avkriminaliseras. Brottet utgjorde den dominerande andelen av lagföringar år 1860 och avkriminaliseringen innebär därmed att brottskategorins innehåll förändras mycket. Samtidigt bör påpekas att andra brott mot utomäktenskaplig sexualitet, t.ex. lönskaläge, enkelt och tvåfaldigt hor⁹ samt homosexualitet¹⁰ fortfarande är kriminaliserade efter 1870. Tabell 3 synliggör även förhållandet att tidelag, homosexualitet och våldtäkt var brott som män i regel dömdes för under dessa år, och att barnamord och fosterfördrivning var något som i huvudsak endast kvinnor dömdes för.

Jämförelsen mellan 1860 och 1870 blir än mer intressant då vi närmare granskar den kraftiga ökning i könsbrottskvoten mellan 1940 och 1950, som noterades i analysens första del (diagram 6 och 7). I tabell 4 synliggörs hur denna ökning kommer sig av dels ett minskande antal kvinnor som lagförs, dels en ökning bland männen. Liksom gällande våldsbrotten 1970–2010, innebär de få antal kvinnor som lagförs att beräkningen av kvoten visar en mycket stor skillnad trots att utvecklingen i absoluta tal avseende varken kvinnor eller män inte är särskilt stor. Dock finns betydande skillnader mellan kvinnor och män i det att en majoritet av kvinnors lagföringar bägge år avser barnamord och fosterfördrivning, och att kvinnor mycket sällan lagförs för brott som rör otukt eller sedlighetsårande handlingar, som förekommer mer ofta hos männen.

Tabell 4. Lagföringar för sexual- och sedlighetsbrott efter kön och brott 1940/1950

Brottstyp	1940		1950	
	Kvinnor	Män	Kvinnor	Män
Otukt ¹¹	6	69	6	207
Onaturlig otukt (homosexualitet/tidelag)	-	54	-	-
Våldtäkt (inkl. försök)	-	17	-	26
Sedlighetsårande handling	1	155	3	245
Koppleri + spridning av könssjukdom	5	7	5	9
Barnamord	18	-	3	-
Fosterfördrivning (inkl. medhjälp därtill)	92	44	38	34
Totalt	122	346	55	560

Sexual- och sedlighetsbrott 1940 och 1950 efter kön och brottstyp. Absoluta tal.

⁹ Vid lönskaläge hade två ogifta sexuellt umgänge, vid enkelt och tvåfaldigt hor är en respektive två av parterna gifta.

¹⁰ Både homosexualitet och tidelag avkriminaliserades 1944. Eftersom de reglerats i samma lagrum framgår det inte hur många lagföringar som gäller endera brott.

¹¹ Otukt avser flera paragrafer i 18 kap; 1–3 (incestbrott) och 6–9 (sexuellt tvång/utnyttjande). De senare kunde endast män lagföras för.

Att allt fler män lagförs för våldtäkt och brott som rör sexuellt tvång/utnyttjande kan ses som symptomatiskt för perioden efter 1950, som ser fortsatta ökningar av såväl anmälningar som lagföringar för dessa brott (Brå 1996: 102–110) men även en utvidgad rättslig definition av våldtäkt (Von Hofer 2000: 81–87). Sammantaget kan därför tabellerna visa på en övergång från att lagföringar i huvudsak gällt brott mot utomäktenskaplig sexualitet under 1800-talets andra hälft, till en brottskategori i vilken majoriteten av lagföringar består av mäns sexuella övergrepp mot kvinnor.

Innan resultaten diskuteras i förhållande till de teoretiska ståndpunkterna, presenteras slutsatserna nedan i syfte att besvara den övergripande frågeställningen om vilka könsskillnader som finns i lagföringsstatistiken mellan 1840 och 2010.

7.3. Slutsatser

Syftet med studien är att studera könsskillnader i lagföringsstatistiken 1840–2010. Den första delen av analysen tar fasta på den långsiktiga utvecklingen och användes för att peka ut trender då könsbrottskvoten förändrades mycket. Dessa trender var tillgreppsbrotten 1840–1910, samt både tillgrepps- och våldsbrotten mellan 1970 och 2010. Därutöver pekades också ut 1860 och 1870 samt 1940 och 1950 som intressanta år att studera närmare avseende sexual- och sedlighetsbrott.

Analysens andra del visade att könsbrottskvoten är mindre vid lindrigare tillgreppsbrott och högre vid grövre tillgreppsbrott under både 1840–1910 och 1970–2010. För den tidigare perioden ökar nivåskillnaden i brott mellan kvinnor och män medan antalet lagföringar sjunker. För den andra perioden gäller det omvända, d.v.s. nivåskillnaden minskar medan i en tid då tillgreppsbrotten för bägge kvinnor och män ökar – för att sedan minska.

Den närmare granskningen av våldsbrotten 1970–2010 vilket att könsbrottskvoten minskat kraftigt till följd av att kvinnors lagföringar ökar kraftigare än mäns. Samtidigt innebär kvinnors överhuvudtaget lägre brottsnivåer att dessa ökningar relativt sett kan vara kraftiga, samtidigt som en ökning bland männen är kraftigare sett till absoluta tal.

Sexual- och sedlighetsbrotten följer en helt annan utveckling än övriga brottskategorier. Från att en jämförbar mängd lagföringar avsågs kvinnor och män 1840–1860, föll kvinnor ur brottskategorin över tid. Sedan 1970-talet lagfördes endast 40 kvinnor för dessa brott jämfört med 3782 män. Analysen visar på en övergång från att utomäktenskapliga sexuella förehavanden lagförs under främst 1800-talet, till att män lagförs för våldtäkt, sexuellt utnyttjande och liknande sexualbrott under 1900-talet.

8. Diskussion

Diskussionsdelen är indelad i tre delar. Först diskuteras resultaten för respektive brottskategori och sedan i förhållande till studiens genomförande. Därefter ges förslag på framtida forskning. Diskussionen avslutas med några reflektioner kring nyttan av ett historiskt perspektiv.

8.1. Diskussion kring slutsatserna

I avsnittet om teoretiska utgångspunkter behandlades två ståndpunkter gällande tolkningen av förändringar i nivåskillnaden i brott mellan kvinnor och män. I det följande diskuteras den utveckling som analysen visat på, med fokus i dessa ståndpunkter och huruvida utvecklingen bör tolkas som en konsekvens av generella beteendeförändringar eller förändringar i samhällets reaktion mot brott.

8.1.1. Tillgreppsbrott

Gällande tillgreppsbrotten under perioden 1840–1910 noterades fram till 1870 en större variation i både könsbrottskvoten och i utvecklingen av de enskilda brottstyperna. Den större variationen kan sättas i relation till att armod till följd av dåliga skördar hade stor betydelse för tillgreppsbrottens utveckling fram till 1870 (Hellstenius 1871, Sundin 1976, Knutsson 1985). Enligt samma resonemang kan generellt bättre levnadsförhållanden förklara den stadiga minskningen i tillgreppsbrotten under de efterföljande årtiondena (Von Hofer 2011a: 91–92), en tolkning som tar fasta på en beteendeförändring bland bägge kvinnor och män. Mot detta kan dock anföras att straffvärdet för stöldbrott har minskat sedan 1800-talet, vilket t.ex. inneburit en minskning av antalet dömda till frihetsberövande åtgärder för dessa brott (ibid: 95ff). Det kan därför antas att minskningen i könsbrottskvoten 1840–1910 också hör samman med förändringar i synen på tillgreppsbrott och i rättsväsendets hantering av dessa.

Hela perioden 1840–1910 kännetecknas av en stadig ökning i nivåskillnaden i brott mellan könen. Könsbrottskvoten är i detta fall känslig för att tillgreppsbrotten relativt sett minskar mer bland kvinnor samtidigt som minskningen i absoluta tal är mer kraftig bland männen. Då årtiondena sammanfaller med en tilltagande industrialisering och urbanisering liksom ett ökat deltagande i arbetslivet och ett större ekonomiskt handlingsrum bland kvinnor, bör utvecklingen visa på en minskning av nivåskillnaden i brott enligt Adlers (1975) och Simons (1975; 1976) ståndpunkt. Det måste bedömas som orimligt att minskningen i kvinnors tillgreppsbrott speglar en allmänt *försämrad* ställning i arbetslivet med tanke på att också männens lagföringar minskar i en tid då förändringar i tillfällesstrukturen torde innebära nya möjligheter att begå tillgreppsbrott. Som redan har påpekats kan tesen kring sambandet mellan kvinnors frigörelse och ökad brottslighet kritiseras för att inte

beakta denna frigörelseprocess ur ett längre historiskt perspektiv (Boritch & Hagan 1990). Visserligen menar Adler (1975: 12–27, 247–253) att frigörelsen delvis kommer sig av en ökning av förvärvsarbetande kvinnor sedan 1900-talets början, men detta borde rimligtvis ha inlett en ökning i kvinnors brottslighet sedan dess. Detta får inte stöd av såväl denna uppsats som andra undersökningar i ämnet (se t.ex. Knutsson 1978, Boritch & Hagan 1990).

Den minskande könsbrottskvoten för tillgreppsbrott sedan 1970-talet kan dock teoretiskt begripliggöras genom Adlers (1975) och Simons (1975; 1976) tes kring en ökad andel av tillgreppsbrottsligheten till följd av kvinnors frigörelse. Vid närmare granskning framträder dock ett par punkter som nyanserar denna bild. För det första ser perioden en ökning av tillgreppsbrotten bland kvinnor medan männens lagföringar minskar under perioden. I absoluta tal är minskningen kraftigare bland männen jämfört med ökningen bland kvinnor. För det andra är ökningen av lagföringar för snatteri relativt sett kraftigare bland kvinnor än hos män, men inte då vi ser till ökningen i absoluta tal. Sammantaget innebär detta att minskningen i nivåskillnaden i brott till stor del rör utvecklingen bland männen, vilket inte är ett fokus i tesen kring kvinnors frigörelse.

I enlighet med att förändringarna istället bör begripliggöras som en konsekvens av samhällets reaktion mot brott, kan ett resonemang föras kring de lindriga tillgreppsbrotten betydelse för ökningen i kvinnors lagföringar. Centralt för resonemanget är att en större andel av lagföringarna för tillgreppsbrott bland kvinnor gäller lindrigare brott jämfört med män, vilket innebär att kriminalpolitiska åtgärder som riktas mot sådana brott kan resultera i en, relativt sett, kraftigare ökning hos kvinnor. Dessutom kan anföras att kvinnor mer sällan än män lagförs för grövre tillgreppsbrott (Israelsson 1990: 25–26) samt att dessa tillgreppsbrott minskar bland männen (Bäckman m.fl. 2014, Estrada m.fl. 2016). Vare sig det hos männen rör sig om en faktisk eller skenbar minskning i de grövre brotten, kan dessa faktorer sammantaget utgöra en förklaring till att kvinnors andel av tillgreppsbrotten ökar utan att det beror på en generell beteendeförändring. Enligt resonemanget har därmed minskningar i nivåskillnaden inte ett direkt samband med en beteendeförändring. Istället rör det sig om att allt fler kvinnor upptäckts och lagförs genom förändrade kriminalpolitiska åtgärder riktade mot lindrigare brott (Cohen 1979: 357–358).

De båda teoretiska ståndpunkterna visar på olika sidor av samma mynt och är ett motsatspar såtillvida att de används för att diskutera och begripliggöra två olika tolkningar av den utveckling som materialet visar på. Samtidigt kan det vara så att *bägge ansatser* ger en mer eller mindre riktig bild av utvecklingen, d.v.s. att utvecklingen som lagföringsstatistiken visar på styrs av både beteende och reaktion. Slutligen kan noteras att det finns antalsmässigt stora brottstyper för vilka i regel endast män lagförs för: åverkan (1840–1910) respektive bilstöld (1970–2010). Hur det kommer sig att dessa brott

är mansdominerande kan inte besvaras här men det vittnar om en avgörande punkt, nämligen att förändringar i männens lagföringsnivå har en betydande roll i analysen av nivåskillnaden i brott mellan kvinnor och män (Steffensmeier m.fl. 2005: 387ff; 2006: 93–94, Lauritsen m.fl. 2009: 389).

8.1.2. Våldsbrott

I analysens första del konstaterades att könsbrottskvoten vid våldsbrott är mycket hög samt att en minskning har skett sedan 1960-talet. I den andra delen granskades denna minskning med fokus på 1970 fram till 2010. Att minskningen i könsbrottskvoten under denna period är kraftig beror på att kvinnors lagföringar relativt sett ökar mer än männens. Samtidigt är kvinnors lagföringsnivå vid våldsbrott synnerligen låg varför en förhållandevis liten ökning i absoluta tal ger stort utslag i beräkningen av könsbrottskvoten.

Att en ökning av kvinnors lagföringar för dessa brott ger stöd åt Adlers (1975) ståndpunkt att kvinnors våldsbrott torde öka i och med en allt mer stärkt social och ekonomisk ställning. Den kritik som har framförts mot denna ståndpunkt gällande att denna frigörelseprocess rimligtvis borde ha gett utslag i lagföringsstatistiken tidigare än omkring 1960, kan också lyftas fram vad gäller våldsbrottens utveckling. Tolkningen blir särskilt problematisk vid dessa brott med tanke på de förändringar i såväl den formella som den sociala synen på våld som har skett sedan 1800-talet och som i sin tur har betydelse för både anmälningsbenägenheten och olika kriminalpolitiska insatser mot våldsbrott (Von Hofer 2006: 198–204, Estrada 1999: 112; 2004: 437–440). Frågan rör därmed huruvida lagföringsstatistiken ger en riktig bild av den faktiska våldsutvecklingen eller om den visar på förändringar i den sociala innebörden av, och samhällets reaktion mot, våldshandlingar. Ett sätt att utvärdera frågan är att förhålla lagföringsstatistiken till vad andra datakällor visar. Sett till internationell forskning som gjort detta framstår våldsutvecklingen i själva verket som stabil trots ökningarna i arresteringar (Lauritsen m.fl. 2009: 389, Rennison 2009, Schwartz & Rookey 2008: 662–665, Steffensmeier m.fl. 2005: 387ff; 2006: 93–94). Detsamma gäller svensk forskning som använt alternativa datakällor, t.ex. sjukvårdsstatistik (Estrada 2006: 500–502). Dessa forskningsresultat antyder att lagföringsstatistiken inte ger en riktig bild av den faktiska utvecklingen av våldsbrotten sedan 1970.

Sammantaget kan sägas att kvinnors andel av lagföringar för våldsbrott är mycket låg, varför en analys av könsbrottskvoten uppvisar en dramatisk minskning under de senaste årtiondena. Samtidigt är männens ökning mycket mer kraftig i absoluta tal. Eftersom flera punkter kan lyftas gällande både en förändrad syn på och en breddning av rättsliga definitionerna kring ”våld” – men även alternativa

datakällor som visar på en annan utveckling, bör våldsutvecklingen enligt lagföringsstatistiken med stor försiktighet tolkas som ett resultat av kvinnors frigörelse.

8.1.3. Sexual- och sedlighetsbrott

I den första delen av analysen synliggjordes hur kvinnors andel av sexual- och sedlighetsbrotten minskar i tre etapper. I granskningen av åren 1860 och 1870 och åren 1940 och 1950, synliggjordes hur brottskategorin har förändrats sett till de brottstyper som kategorin innehåller men även att påfallande lika antal kvinnor och män lagfördes för dessa brott mellan 1840–1860 till skillnad från senare.

Ett sätt att förstå de förhållandevis höga antalen lagföringar för sexual- och sedlighetsbrott under 1840–1860-talen kan vara den sedan 1600-talet förhärskande samhällsmoralen i vilken sexualitet endast ansågs vara accepterat inom ramen för äktenskapet (Bergenvlov 2002: 254–255, Nilsson, 2003: 79, Taussi-Sjöberg 2003: 63). Ett uttryck för detta är de många kriminaliserade handlingar som avsåg utomäktenskapliga sexuella förbindelser. Vidare kan det faktum att antalet lagförda kvinnor och män är slående lika under perioden 1840–1860, ses som stärka denna tolkning då det var det utomäktenskapliga sexuella umgänget i allmänhet som beivrades genom straffrätten snarare än specifikt kvinnors (eller mäns) normbrytande sexuella förehavanden.

Samtidigt rymmer brottskategorin flera exempel på brott som endast kvinnor eller män lagförs för. Två exempel för kvinnors del är brotten barnamord och fosterfördrivning som straffades hårt under 1800-talet och utgör en väsentlig del av kvinnors lagföringar inom kategorin mellan 1840 och 1950. Mycket tyder på att dessa brott begicks av ogifta mödrar i försök att undgå skammen av att ha brutit mot en sträng samhällsmoral (Bergenvlov 2002: 237, 254–255). Det faktum att i regel endast kvinnor lagfördes för barnamord kan därutöver ha förstärkts av att bevisbördan lades på den åtalade kvinnan, men även då fadern, till skillnad från kvinnan, kunde frånsäga sig föräldraskapet i en rättslig process (Taussi-Sjöberg 2003: 63). För att återknyta till bakgrunden kan en sådan processrättslig asymmetri också vara ett uttryck för en kvinnors institutionella underordning.

Analysen visade att det mellan 1940 och 1950 sker en trefaldig ökning av nivåskillnaden i dessa brott mellan kvinnor och män. Även om de absoluta antalen är låga för bägge kön under denna tid, kan utvecklingen mot en allt större nivåskillnad betraktas som symptomatiska för en längre historisk utveckling som består av å ena sidan att utomäktenskaplig sexualitet över tid avkriminaliseras, å andra sidan en mer omfattande straffrättslig hantering av mäns sexualbrott. Eftersom män i regel lagförs för de senare försvinner kvinnorna så gott som ur denna brottskategori.

Men vad kan sägas i teoretiska termer om denna historiska utveckling? Dessvärre tillåter tesen kring kvinnors frigörelse inte en redogörelse för kvinnors roll i utvecklingen av dessa brott. Dock kan utvecklingen i min mening diskuteras som ett exempel på omfattande förändringar avseende synen på sexualitet och hur den roll rättsväsendet har i att beivra denna typ av normbrott. T.ex. kan avkriminaliseringen av homosexualitet 1944 men även ökningen av både anmälningar och lagföringar för sexual- och sedlighetsbrott bland män sedan 1950 ses mot bakgrunden av dels en samhällsdebatt om mäns våld mot kvinnor (Brå 1996: 102–110) och en mer frisläppt syn på sexualitet i allmänhet under 1900-talets sista årtionden (Cronberg 2002: 40–42, Tham 2011: 44–45). Utvecklingen av sexual- och sedlighetsbrotten blir även svår att betrakta som en avbildning av den faktiska omfattningen av dessa brott med tanke på att de förknippas med särskilt stora mörkertal (Von Hofer 2000: 81–87). Det är i ljuset av dessa punkter som ökningen av våldtäkt och andra grova sexualbrott i lagföringsstatistiken, snarare än en reell ökning, kan spegla dels ett samhälleligt uppmärksammande kring dessa frågor, dels allt mer breda lagmässiga definitioner samt en ökad benägenhet att anmäla dessa brott.

8.2. Vidare forskning

Min genomgång av källorna gjorde tydligt hur en otrolig mängd arbete har gått in i att producera kriminalstatistiken sedan 1840. Jag stötte också i arbetet på olika möjligheter som undersökningar av t.ex. en historisk karaktär kan ta fasta på. Bland den rika statistiken finns exempelvis variabler som ålder, utbildning, sysselsättning, geografi m.m., som skulle kunna användas för att nyansera bilden av könsskillnader i lagföringsstatistiken sedan lång tid tillbaka. Ett annat sätt att utveckla en analys av könsskillnader är att studera lagföringar i förhållande till utdömda påföljder. Detta skulle möjliggöra en ingående jämförelse av hur mer eller mindre strängt kvinnor behandlats av rättsväsendet jämfört med män, givet att brotten är av jämförbar svårhet. Ett sådant uppslag skulle ge en historisk inblick i likheter och skillnader i kvinnors och mäns möte med rättsväsendet.

Det finns i min mening också ett värde i att rikta forskning mot hur statistiken är uppbyggd och vad den innehåller. Det kan te sig en trivial reflektion, men förändringar i statistiken kan mycket väl spegla synen på brott (och straff) i allmänhet eller av de som professionellt studerar dessa frågor. Ett intressant exempel härmed är en rad tabeller över de förmodade bevekelsegrunder, d.v.s. orsaker, för synnerligen grova brott i källorna för åren 1860 och 1870. Ett annat exempel är en rad rapporter i vilka pastorer och predikanter reflekterar kring deras erfarenheter av att rehabilitera dömda och vilken roll isolering i en cell har i detta arbete (se t.ex. SCB 1849: 50–56; 1860: 56–79).

Slutligen finns det även möjlighet att på teoretisk väg utveckla denna studie. Ett lämpligt förslag är i mitt tycke att närmare använda civiliseringsperspektivet som erbjuder teoretiska ingångar för att bättre förstå våldsbrottslighetens utveckling men även samhällets reaktion och minskade tolerans mot våld sedan 1800-talet (se t.ex. Gurr 1981). Utmaningen är dock att genom en så bred ansats med ett så långsiktigt fokus kunna nyansera, synliggöra och diskutera avgränsade könsskillnader i dessa utvecklingar.

8.3. Avslutande reflektioner

Det historiska perspektiv som har använts denna studie inbjuder till ett par reflektioner som får avsluta denna text. En första gäller om samhällsvetenskapliga teorier bör förväntas kunna svara för utvecklingen över mycket långa tidsspann. Är det möjligt att en ensam teoribildning kan förklara hela utvecklingen? Frågan måste besvaras nekande, inte minst med tanke på den samhällsförändring som har skett under perioden som studerats i denna studie. Att en teori kan göra detta i just denna studie, är därutöver orimligt då nivåskillnaden i brott har studerats sett till tre breda brottskategorier vars utveckling kan styras av olika processer på både beteende- och på reaktionssidan. Det som den historiska blicken erbjuder är dock en god möjlighet till att kritiskt granska och synliggöra hur teorier i grunden är eller kan vara avgränsade att svara för en viss utveckling i en viss tid. Sådana avgränsningar är naturligtvis något gott för den enskilda undersökningen men det kan också leda till brister i de grundantaganden som underbygger en teori, eller i alldeles ohållbara gissningar om utvecklingen som komma skall. Det tycks vara så att sådana gissningar är vanliga i frågan om kvinnors brottslighet men de bör göras med stor försiktighet.

En andra och avslutande reflektion avser det historiska studiet av brott och samhällets reaktion mot brott, i hur vad som är klandervärt beteende förändras från tid till annan. I materialet finns brott som vi idag kan anse märkliga, t.ex. svordom, sabbatsbrott – eller då en kvinna 1840 lagfördes för att ha mjölkat en annans ko, eller då en man samma år dömdes för att ha stympat en hästsvans. På samma vis kan vi idag tycka att vissa handlingar kriminaliserades eller avskaffades senare än vad vi skulle velat; exempelvis våldtäkt inom äktenskapet (1965) respektive rätten till barnaga (1966) (Edgren 1997: 239–240). En insikt som det historiska perspektivet ger oss är därmed att vad som är en brottslig handling – och vad som är ”brottslighet” och ”straff” – är en social produkt av vår historia och vår samtid.

9. Litteratur

- Abukhanfusa, K (1987). "Kvinnorna i välfärdssamhället", I: Kyle, G (red.) *Handbok i svensk kvinnohistoria*. Stockholm: Carlsson, s. 137–161.
- Adler, F (1975). *Sisters in Crime. The Rise of the New Female Criminal*. New York: McGraw-Hill.
- Aebi, M & Linde, A (2010). "Is There a Crime Drop in Western Europe?" *European Journal on Criminal Policy and Research*, Vol. 16, s. 251–277.
- Aebi, M & Linde, A (2016). "Long-Term Trends in Crime: Continuity and Change", I: Knepper, P & Johansen, A (red.) *The Oxford Handbook of the History of Crime and Criminal Justice*. Oxford: Oxford University Press, s. 57–87.
- Andersson, R & Nilsson, R (2009). *Svensk kriminalpolitik*. Malmö: Liber.
- Bondesson, U (1974). *Fånge i fångsamhället: Socialisationsprocesser vid ungdomsvårdsskola, ungdomsfängelse, fängelse och internering*. Malmö: Norstedt & Söner.
- Boritch, H & Hagan, J (1990). A Century of Crime in Toronto: Gender, Class, and Patterns of Social Control, *Criminology*, Vol. 28, s. 567–599.
- Brottsförebyggande Rådet (1977). *Nytt Straffsystem – Idéer och förslag. Rapport 1977:7*. Stockholm: Brottsförebyggande rådet.
- Brottsförebyggande rådet (1996). *Brottsutvecklingen 1994*. Rapport 1996:4. Stockholm: Brottsförebyggande rådet.
- Brottsförebyggande rådet (2011). *Kriminalstatistik 2010. Sveriges officiella statistik*. Rapport 2011:11. Stockholm: Brottsförebyggande rådet.
- Burcart, J & Noblit, G (1976). Women and Crime: 1960–1970, *Social Science Quarterly*, Vol 56, s. 650–657.
- Bäckman, O m.fl. (2014). 'The Life Course of Young Male and Female Offenders Stability or Change between Different Birth Cohorts?' *The British Journal of Criminology*, Vol. 54: 393–410.
- Chesney-Lind, M (1986). "Women and Crime": The Female Offender, *Signs*, Vol. 12, s. 78–96.

- Chesney-Lind M (1989). Girls' crime and woman's place: toward a feminist model of female delinquency, *Crime & Delinquency*, Vol. 35, s. 5–29.
- Cohen, S (1979). The Punitive City: Notes on the Dispersal of Social Control, *Contemporary Crises*, Vol 3, s. 339–363.
- Cohen, L & Felson, M (1979). Social Change and Crime Rate Trends: A Routine Activity Approach *American Sociological Review*, Vol. 44, s. 588–608.
- Cronberg, M L (2002). ”Från målsägare till brottsoffer”, I: Bergenlöv, E, Cronberg, M L & Österberg, E (red.) *Offer för brott: Våldtäkt, incest och barnamord i Sveriges historia från reformationen till nutid*. Lund: Nordic Academic Press, s. 25–56.
- Cronberg, M L (2011). ”Från målsägande till brottsoffer. Milstolpar och kursändringar längs med vägen”, I: Lernestedt, C & Tham, H (red.) *Brottsoffret och kriminalpolitiken*. Stockholm: Norstedts Juridik, s. 51–63.
- Edgren, M (1997). Makt, sexualitet och våld. Lagen, rätten och det sociala livet genom ett våldtäktsmål i Helsingborgs kämnärsrätt 1821, *Scandia*, Vol. 63, s. 227–257.
- Edman, J (2015). Temperance and Modernity: Alcohol Consumption as a Collective Problem, 1885–1913, *Journal of Social History*, Vol. 49. S. 20–52.
- Eisner, M (2001). Modernization, Self-control, and Lethal Violence: The Long-term Dynamics of European Homicide Rates in Theoretical Perspective, *British Journal of Criminology*, Vol. 41, s. 618–638.
- Estrada, F (1999). *Ungdomsbrottslighet som samhällsproblem: Utveckling, uppmärksamhet och reaktion*. Avhandlingsserie Nr 3. Stockholms universitet: Kriminologiska institutionen.
- Estrada, F (2004). The Transformation of the Politics of Crime in High Crime Societies, *British Journal of Criminology*, Vol. 1, 419–443.
- Estrada, F (2006). ‘Trends in Violence in Scandinavia According to Different Indicators. An Exemplification of the Value of Swedish Hospital Data’, *British Journal of Criminology*, Vol. 46, 486–504.

- Estrada, F & Westfeldt, L (2012). "International Crime Trends: Sources of Comparative Crime Data and Post-War Trends in Western Europe", I: Sheptycki, J & Wardak, A (red.) *Transnational and Comparative Criminology*, Portland, USA: Taylor & Francis, s. 19–48.
- Estrada, F, Bäckman, O, Nilsson, A (2016). The Darker side of equality? The Declining Gender Gap in Crime: Historical Trends and an Enhanced Analysis of Staggered Birth Cohorts, *British Journal of Criminology*, Vol. 56, s. 1272–1290.
- Farrell, G, Tilley, N & Tseloni, A (2014). Why the Crime Drop? *Crime and Justice*, Vol. 43, s. 421–490.
- Felson M (2013). "The routine activity approach as a general crime theory", I: McLaughlin, E & Muncie, J (red.) *Criminological Perspectives: Essential readings*. London: Sage, s. 188–194.
- Gottfredson M R (2009). "The Empirical Status of Control Theory in Criminology", I: Cullen, F T, Wright, J P, Blevins, K R (red.) *Taking Stock: The Status of Criminological Theory. Advances in Criminological Theory*, Vol. 15. London: Transaction, s. 77–100.
- Harmon, M & O'Brien, R (2011). Gendered Arrests or Gendered Sentencing: Explaining the Narrowing of the Gender Gap in Imprisonment over Time: 1970–2008, *Sociological Perspectives*, Vol. 54, s. 641–664.
- Harris, A (1977). Sex and Theories of Deviance: Toward a Functional Theory of Deviant Type-Scripts, *American Sociological Review*, Vol. 42, s. 3–16.
- Hellstenius, J (1871). Skördarna i Sverige och deras verkningar, *Statistisk Tidskrift*, 1871, 29:e häftet, s. 77–127.
- Heidensohn, F (1968). The Deviance of Women: A Critique and an Enquiry, *The British Journal of Sociology*, Vol. 19, s. 160–175
- Hirdman, Y (2003a). "Vad är kvinnohistoria?", I: *Kvinnohistoria: Om kvinnors villkor från antiken till våra dagar*. Stockholm: Utbildningsradion. s. 7–23.
- Hirdman, Y (2003b). "Kvinnor, makt och demokrati", I: *Kvinnohistoria: Om kvinnors villkor från antiken till våra dagar*. Stockholm: Utbildningsradion. s. 153–168.
- Hirdman, Y (2003c). "Kvinnorna i välfärdsstaten: Sverige 1930–1990", I: *Kvinnohistoria: Om kvinnors villkor från antiken till våra dagar*. Stockholm: Utbildningsradion. s. 203–218.

- Häthén, C (2004). *Stat och straff: Rättshistoriska perspektiv*. Lund: Studentlitteratur.
- Israelsson, T (1990). "Vad visar statistiken om kvinnor och brott", I: Wiklund, G (red.) *Kvinnor och Brottsförebyggande Rådet 1990:1*. Stockholm: Brottsförebyggande rådet, s. 21–34.
- Kaspersson, M (1998). *Dödligt våld i Stockholms tänkeböcker 1576–1608. En kriminologisk undersökning*. Licentiatuppsats. Stockholm: Kriminologiska institutionen.
- Kaspersson, M (1999). Dödligt våld i Sverige och andra europeiska länder 1500–1800, *Nordisk Tidsskrift for Kriminalvidenskab*, Årg. 86, Nr. 2, s. 117–136.
- Knutsson, J (1978). Kvinnan i kriminalstatistiken 1857–1975, I: *Brottsutvecklingen. Lägesrapport 1978*. Stockholm: Brottsförebyggande Rådet.
- Knutsson, J (1985). Skördarna och deras inverkan på 1800-talets stöldbrottslighet, *Nordisk Tidsskrift for Kriminalvidenskab*, Årg. 72, s. 101–112.
- Knutsson, J (1990). "Kvinnor och brott i ett historiskt perspektiv", I: Wiklund, G (red.) *Kvinnor och Brottsförebyggande Rådet 1990:1*. Stockholm: Brottsförebyggande rådet, s. 11–20.
- Lauritsen, J, Heimer, K & Lynch J (2009). Trends in the Gender Gap in Violent Offending: New Evidence from the National Crime Victimization Survey, *American Society of Criminology*, Vol. 47, s. 361–399.
- Lenke, L (1983). Totalkonsumtionens betydelse för alkoholskadeutvecklingen i Sverige, *Sociologisk Forskning*, Vol. 20, s. 45–57.
- Lenke, L (1990). *Alcohol and criminal violence: time series analyses in a comparative perspective*. Stockholm: Almqvist & Wiksell.
- Lindh, O (1976). Lagstiftningsfrågor i riksdagen hösten 1975, *Svensk juristtidning*, s. 140–154.
- Norström, T (1988). Theft Criminality and Economic Growth, *Social Science Research*, Vol. 17, s. 48–65.
- Nilsson, R (2003). *Kontroll, makt och omsorg. Sociala problem och socialpolitik i Sverige 1780–1940*. Lund: Studentlitteratur.
- O'brien, R (1999). Measuring the Convergence/Divergence of "Serious Crime" Arrest Rates for Males and Females: 1960–1995, *Journal of Quantitative Criminology*, Vol. 15, s. 97–114.

- Persson, L (1975). Tillfället gör tjuven? *Nordisk Tidsskrift for Kriminalvidenskab*, Vol. 62, s. 35–59.
- Quetelet, A (1842). *A Treatise on Man and the Development of His Faculties*. Edinburgh: William & Robert Chambers.
- Rennison, C (2009). A New Look at the Gender Gap in Offending, *Women & Criminal Justice*, Vol 19, s. 171–190.
- Sarnecki, J (2007). ”Stöld i Sverige”, I: von Hofer, H & Nilsson, A (red.), *Brott i välfärden. Om brottslighet, utsatthet och kriminalpolitik. Festskrift till Henrik Tham. Rapport 2007:1*. Kriminologiska institutionen, Stockholms universitet, s. 337–366.
- Schwartz, J & Rookey, B (2008). The Narrowing Gender Gap in Arrests: Assessing Competing Explanations using Self-Report, Traffic Fatality, and Official Data on Drunk Driving, 1980–2004, *American Society of Criminology*, Vol. 46, s. 637–671.
- Sellin, T (1931). The Basis of a Crime Index, *Journal of Criminal Law and Criminology*, Vol. 22, s. 335–356.
- Simon, R (1975). *Women and Crime*. Lexington, MA: Lexington Books.
- Simon, R (1976). Women and Crime, *The Annals of the American Academy of Political and Social Science*, Vol. 423, s. 31–46.
- Snare, A (1991). ”Kvinnors laglydighet och brottslighet”, *Kvinnovetenskaplig tidskrift*, Vol. 12, s. 27–39.
- Statistiska Centralbyrån (1849). *Styrelsens öfver fängelser och arbetsinrättningar i riket underdåniga berättelse om fångvården för år 1847*. Digitaliserad av Statistiska Centralbyrån. Stockholm: Statistiska Centralbyrån
- Statistiska Centralbyrån (1860). *Styrelsens öfver fängelser och arbetsinrättningar i riket underdåniga berättelse om fångvården för år 1858*. Digitaliserad av Statistiska Centralbyrån. Stockholm: Statistiska Centralbyrån
- Statistiska Centralbyrån (1969). *Historisk statistik för Sverige, del 1. Befolkning. 1720–1967*. Stockholm: Statistiska Centralbyrån.
- Statistiska Centralbyrån (1981). *Rättsstatistisk årsbok 1981*. Sveriges officiella statistik. Stockholm: Statistiska centralbyrån.

- Statistiska Centralbyrån (1991). *Rättsstatistisk årsbok 1991*. Sveriges officiella statistik. Stockholm: Statistiska centralbyrån.
- Steffensmeier, D (1979). Sex Differences in Patterns of Adult Crime, 1965–77: A Review and Assessment, *Social Forces*, Vol. 58, s. 1080–1108.
- Steffensmeier, D & Streifel, C (1992). Time-Series Analysis of the Female Percentage of Arrests for property crimes, 1960–1985: Test of Alternative Explanations, *Justice Quarterly*, Vol. 9, s. 77–103.
- Steffensmeier, D m.fl. (2005). An assessment of recent trends in Girls violence using diverse longitudinal sources: Is the gender gap closing? *Criminology*, Vol. 43, s. 355–406.
- Steffensmeier, D m.fl. (2006). Gender Gap Trends for Violent crimes 1980 to 2003, *Feminist Criminology*, Vol. 1, s. 72–98.
- Strahl, I (1970). *Den svenska kriminalpolitiken*. Stockholm: Aldus.
- Sundin, J (1976). Theft and Penury on Sweden 1830–1920, *Scandinavian Journal of History*, Vol. 1, s. 265–292.
- Söderberg, J (1993). *Civilisering, marknad och våld i Sverige 1750–1870. En regional analys*. Acta Universitatis Stockholmiensis. Stockholm Studies in Economic History 18. Stockholm: Almqvist & Wiksell International.
- Taussi-Sjöberg, M (1981). *Brott och straff i Västernorrland 1861–1890*. Umeå: Umeå Universitetsbibliotek.
- Taussi-Sjöberg, M (2003). ”Giftas och skiljas”, I: *Kvinnohistoria: Om kvinnors villkor från antiken till våra dagar*. Stockholm: Utbildningsradion. s. 55–70.
- Tham, H (2011). “Brottsoffrets uppkomst och utveckling som offentlig fråga i Sverige”, I: Lernestedt, C & Tham, H (red.) *Brottsoffret och kriminalpolitiken*. Stockholm: Norstedts Juridik, s. 23–49.
- Tham, H (2018). *Kriminalpolitik. Brott och straff i Sverige sedan 1965*. Stockholm: Norstedts Juridik.
- Tiby, E (1986). *Kvinnor, frigörelse & Brott – en fallstudie*. C-uppsats. Stockholm: Sociologiska institutionen.

- Von Hofer, H (2000). Crime Statistics as Constructs: The Case of Swedish Rape Statistics, *European Journal on Criminal Policy and Research*, Vol. 8, s. 77–89.
- Von Hofer, H (2003). Crime and Punishment in Sweden: Historical Criminal Justice Statistics 1750–2000, *Journal of Scandinavian Studies in Criminology and Crime Prevention*, Vol. 4, s. 162–179.
- Von Hofer, H (2006). Ökat våld och/eller vidgade definitioner? En empirisk och teoretisk analys av den långsiktiga våldsutvecklingen, *Nordisk Tidskrift för Kriminalvetenskap*, Årg. 93, Nr. 2, s. 193–208.
- Von Hofer, H & Tham, H (2010). ”Stöld i Sverige 1831–2008”, I: Goldberg, T (red.) *Samhällsproblem*. Lund: Studentlitteratur, s. 407–429.
- Von Hofer, H (2011a). *Brott och straff i Sverige Historisk kriminalstatistik 1750–2010 Diagram, tabeller och kommentarer*. Stockholm Universitet. Stockholm: Kriminologiska institutionen.
- Von Hofer, H (2011b). ”Brottsoffret, mörkertal och straff”, I: Lernestedt, C & Tham, H (red.) *Brottsoffret och kriminalpolitiken*. Stockholm: Norstedts Juridik, s. 217–226.
- Von Hofer, H (2018). ”Hanns von Hofers databas”,
<https://www.criminology.su.se/forskning/forskningsprojekt/von-hofers-databas>
- Wikander, U (2006). *Kvinnoarbete i Europa: 1789–1950. Genus, makt och arbetsdelning*. Stockholm: Atlas akademi.
- Widell, L (1904). ”Bidrag till svensk kriminalstatistik”, I: *Statistisk tidskrift 1904: häfte 131–133*, Stockholm: SCB, s. 139–285.
- Åmark, K (2005). *Hundra år av välfärdspolitik. Välfärdsstatens framväxt I Norge och Sverige*. Umeå: Boréa.
- Österberg, E (1992). Criminality, Social Control, and the Early Modern State: Evidence and Interpretations in Scandinavian Historiography, *Social Science History*, Vol. 16, Nr. 1, s. 67–98.
- Österberg, E (2002). ”Upptäckten av den oskyldiga människan”, I: Bergenlöf, E, Cronberg, M L & Österberg, E (red.) *Offer för brott: Våldtäkt, incest och barnamord i Sveriges historia från reformationen till nutid*. Lund: Nordic Academic Press, s. 9–24.

10. Bilagor

Bilaga 1. Källförteckning

Tabell 5. Källor efter nedslag (studerat år) och serie

Nedslag	Serie (perioden då serien producerades)	Källa
1840	Justitiæ–Stats–Ministerns underdåniga berättelse till Kongl. Maj:t angående civila rättegångsärendena och brottmålen i riket. (1830–1856)	s. 17, 23–26, 29, 31–33.
1850	Dito	Tabell XVI, s. 49–51.
1860	Bidrag till Sveriges Officiella Statistik. B) Rättsväsendet. [...] [år ...] Andra afdelningen, innehållande särskilda uppgifter angående afgjorda brottmål. (1857–1912)	Tabell 18, s. 135–142.
1870	Dito	Tabell 3, s. 20–27.
1880–1910	Dito	Tabell 2, s. 12–15.
1920	Sveriges Officiella Statistik. Brottsligheten år [...]. (1913–1966)	Tabell 4, s. 106–137.
1930	Dito	Tabell 5, s. 116–131.
1940	Dito	Tabell 5, s. 56–67.
1950	Dito	Tabell C, s. 10, Tabell 1, s. 12–15.
1960	Dito	Tabell P, s. 28, Tabell 1, s. 31–33.
1970	Kriminalstatistik [år ...]. Del 2. Domstols- och åklagarstatistik (1967–1973)	Tabell 6, s. 40–43, Tabell 12, s. 56–59. Tabell 13, s. 60–65.
1980	Rättsstatistisk årsbok [år ...]. (1974–1992)	Tabell 3.4.5., s. 102.
1990	Dito	Tabell 3.4.6., s. 93.
2000	Brottsförebyggande rådet (1993–)	Tabell ”Lagföringsbeslut efter huvudbrott och ålder, 2000” ¹²
2010	Dito	Tabell ”Lagföringsbeslut efter huvudbrott och ålder, 2010”

¹² Tillverkad tabell, se <https://www.bra.se/brott-och-statistik/kriminalstatistik/personer-lagforda-for-brott.html>

Bilaga 2. Nyckeltal

Tabell 6. Lagföringar för vålds-, tillgrepps- & sexual- och sedlighetsbrott efter kön 1840–2010

År	Kvinnor				Män			
	V	T	S	Totalt	V	T	S	Totalt
1840	4,7	24,2	25,4	54,3	122,0	131,5	22,5	275,9
1850	3,3	28,5	26,5	58,3	126,2	134,2	27,0	287,4
1860	3,6	10,4	24,6	38,6	134,2	77,1	24,7	235,9
1870	2,4	16,4	2,1	20,9	72,0	106,6	3,2	181,8
1880	2,1	9,7	2,0	13,7	78,7	64,8	5,6	149,2
1890	1,7	5,9	1,6	9,3	88,9	41,1	4,3	134,2
1900	1,1	6,4	1,5	8,9	95,9	49,5	6,1	151,5
1910	2,4	5,6	1,5	9,5	90,8	55,4	6,0	152,2
1920	1,7	7,2	1,8	10,7	104,9	58,0	5,7	168,7
1930	1,4	6,0	1,7	9,0	84,6	58,0	5,4	148,0
1940	1,0	10,1	1,9	13,0	67,6	81,5	5,4	154,5
1950	1,8	21,5	0,8	24,1	84,1	189,3	8,0	281,4
1960	2,5	25,7	0,4	28,6	73,5	306,2	10,9	390,5
1970	3,7	64,4	0,0	68,1	83,6	408,7	7,5	499,8
1980	4,7	132,5	0,1	137,3	86,6	403,3	5,5	495,4
1990	9,5	127,0	0,0	136,5	119,4	395,4	7,6	522,4
2000	12,8	96,3	0,1	109,2	118,2	247,5	7,6	373,3
2010	21,9	117,3	0,2	139,3	139,1	243,3	14,8	397,2

Tabell 6. Lagföringar för kvinnor och män 1840–2010. Standardiserat för 100 000 av befolkningen. V = Våldsbrott, T = Tillgreppsbrott, S = Sexual- och sedlighetsbrott.

Tabell 7. Könsbrottskvoten för tre tillgreppsbrott 1840–1910

	1840	1850	1860	1870	1880	1890	1900	1910
Stöld	4,1	5,3	5,6	6,5	7,2	5,7	7,5	9,6
Snatteri	2,7	2,8	3,6	2,8	4,0	6,4	7,6	6,2
Åverkan	27,7	30,6	22,1	23,3	30,0	48,5	37,9	135,3
Totalt tillgreppsbrott	5,4	4,7	7,4	6,5	6,7	7,0	7,8	10,0

Kvoten män/kvinnor för stöld, snatteri och åverkan.

Tabell 8. Lagföringar för tre tillgreppsbrott efter kön 1840–1910

Kvinnor	1840	1850	1860	1870	1880	1890	1900	1910
Stöld	13,6	16,7	5,1	7,0	3,6	3,1	3,1	2,7
Snatteri	8,0	4,5	2,1	7,1	2,8	1,3	1,5	1,5
Åverkan	1,7	0,2	1,2	1,1	0,5	0,2	0,2	0,1
Totalt tillgreppsbrott	24,2	28,5	10,4	16,4	9,7	5,9	6,4	5,6
Män								
Stöld	55,5	89,3	28,3	45,3	25,8	17,4	23,0	25,6
Snatteri	21,3	12,3	7,6	20,1	11,2	8,6	11,1	9,6
Åverkan	47,6	6,1	26,3	24,6	16,4	8,1	5,9	7,4
Totalt tillgreppsbrott	131,5	134,2	77,1	106,6	64,8	41,1	49,5	55,4

Lagföringar för stöld, snatteri och åverkan, standardiserat för 100 000 av befolkningen.

Tabell 9. Könsbrottskvoten för fem tillgreppsbrott 1970 och 1990–2010

År	1970	1990	2000	2010
Stöld (ringa)	7,3	5,7	4,5	2,9
Stöld (grov)	37,7	11,2	7,7	9,2
Snatteri	2,0	1,5	1,4	1,3
Bedrägeri	5,7	3,6	4,3	3,4
Bilstöld	36,0	24,8	19,8	13,0
Totalt	6,3	3,2	2,7	2,1

Kvoten män/kvinnor vid ringa och grov stöld, snatteri, bedrägeri samt bilstöld.

Tabell 10. Könsbrottskvoten för fyra våldsbrott 1970 och 1990–2010

År	1970	1990	2000	2010
Misshandel, ringa	26,5	*	9,2	6,0
Misshandel, grov	33,8	*	17,3	15,1
Våld/hot mot tjänsteman	27,8	11,0	7,8	5,0
Rån, inkl. grov	10,7	21,3	28,5	17,7
Totalt	22,7	12,6	9,3	6,4

*Kvoten män/kvinnor för ringa och grov misshandel, våld/hot mot tjänsteman samt rån. * = utgår p.g.a. brister i statistikredovisning.*

Tabell 11. Befolkning i Sverige vart tionde år 1840–2010

År	Total befolkning
1840	3 138 887
1850	3 482 541
1860	3 859 728
1870	4 168 525
1880	4 565 668
1890	4 784 981
1900	5 136 441
1910	5 522 403
1920	5 904 489
1930	6 142 191
1940	6 371 432
1950	7 041 829
1960	7 497 967
1970	8 081 229
1980	8 317 937
1990	8 590 630
2000	8 882 792
2010	9 415 570

Den totala folkmängden i Sverige för vart och ett av de studerade åren. Källa: SCB.

Bilaga 3. Förteckning över brottskategorier

Parenteser avser de år som brottstypen finns nedtecknade i källorna. Notera att brister i redovisning och avsaknad av lagföringar för ett givet brott under ett givet år kan innebära att brottstyperna inte nedtecknats. Vissa brottstyper kan därmed förekomma under andra år än som anges nedan.

Våldsbrott

Dråp (1840–2010)
Edsöresbrott (1840)
Framkallande av fara för annan (1970–2010)
Förgiftning, inkl. försök därtill (1840–1950)
Innehav av lönnvapen (1840–1910)
Kvinnofridskränkning (2000–2010)
Misshandel (inkl. ringa, grov, mot föräldrar, husbonde m.fl.) (1840–2010)
Mord, försök till (1840–2010)
Mordbrand (1840–2010)
Människorov, människohandel, olaga frihetsberövande (1950–2010)
Olaga tvång/hot mot person (1860–2010)
Ovarsam hantering/dragande av skjut- och livsfarligt vapen (1850–1860)
Pinande till bekännelse (1850–1960)
Rån (1840–2010)
Skjutande på gata/allmän plats med risk för eld (1850)
Slagsmål (1840–1860)
Sårsmål (1850–1860)
Våld i utförande av statlig tjänst (1860)
Våld mot hustru/havande kvinna (1840–1850, 1950–1960)
Våld av korrektionist mot förman (1840)
Våld/hot/smädelse/förgripelse mot tjänsteman (1860–2010)
Våldsamt motstånd (1870–2010)
Vållande till annans död (1840–2010)
Överfall mot brevbärare (1840)

Tillgreppsbrott

Användning av falska mynt (1840–1860)
Bedrägeri (1840–2010)
Bedrägligt förhållande under konkurs (1840–1940)
Bidragsbrott (2010)
Biltillgrepp (1970–2010)
Bodräkt (1840–1910)
Brott mot borgenär (1950–2010)
Egenmäktigt förfarande (1950–2010)
Förfalskning (1840–2010)
Förskingring (1840–2010)
Häleri (1850–2010)
Inbrott (1840–1960)
Kyrkotjuvnad (1840–1860)
Mjölknings av annans ko (1840)
Mångleri/gatuhandel utan tillstånd (1850)
Olaga husrannsakan efter stulet gods (1850–1960)
Olaga handel/förskingring av gods (1840–1940)
Olaga innehav av vikter/målkärl (1840–1910)
Obehörigt idkande av borgerlig näring (1850)
Otillbörlig marknadspåverkan (2010)
Självtäkt (1920–2010)
Skogs-, gruv- eller annan olovlig åverkan (1840–2010)
Skattebrott (1920–2010)
Snatteri (1840–2010)
Stöld ringa, grov (1840–2010)

Sexual- och sedlighetsbrott

Barnamord/dråp, inkl. lindrigt/delaktighet däri (1840–2010)
Barnpornografibrott (2010)
Fosterfördrivning (1840–1960)
Fästehjons olaga sammanflyttning (1850)
Hor, enkelt/tvåfaldigt (1840–1940)
Koppleri (1840–2010)
Könsförbrytelser i förbjudna leder (1840–1870)
Köp av sexuell tjänst (2000–2010)
Lägersmål (1840–1860)
Lönskaläge (1840–1910)
Olaga sängelag m.m. (1840–1860)
Onaturlig otukt (tidelag/homosexualitet) (1870–1940)
Otukt (1870–1960)
Sedlighetssårande handling (1920–1960)
Sexuellt tvång/ofredande/utnyttjande (1950–2010)
Smitta genom könssjukdom (1920–1960)
Utspridande av tukt- och sedlighetssårande skrift, teckning m.m. (1870)
Utnyttjande av barn för sexuell posering (2010)
Våldtäkt, försök därtill (1840–2010)
Vållande till fostrets död (1860–1910)
Äktenskapsbrott (1840–1910)